

Program för sambandet Högdalen-Farsta

Samrådsförslag

Sammanfattning av programförslaget

Sambandet mellan Högdalen-Farsta har potential att utvecklas. Kopplingar längs med och tvärs över området kan bli tydligare jämfört med idag. Sammankoppling kan ske på olika sätt och programarbetet har djupare analyserat hur det kan ske för just det här området. Programförslaget kan ses som en fördjupning av stadens översiktplan (strategin om att koppla samman staden) och visionerna och lokalkunskaperna i Vision för Söderort 2030. Vidare har programarbetet hanterat uppdraget att studera utblickar till Älvsjö gällande infrastruktur. Frågan om huruvida bebyggelse kan stödja sambandet har utretts inom programarbetet.

Enligt beslut i exploateringsnämnden ska Snösätra företagsområde avvecklas och förutsättningarna för att bygga småhus inom fastigheten Älvsjö 1:1 vid Snösätra i Rågsved utredas. Exploateringsnämndens uppdrag samordnas med programarbetet för sambandet Högdalen-Farsta.

Programförslaget spjälkas upp i tre sätt genom vilken staden kan kopplas samman... genom sammanhängande stadsmiljöer, genom att utveckla de gröna kilarna och skapa fler attraktiva mötesplatser i parker och grönområden samt genom förstärkning av infrastrukturen.

Om samrådet

Samråd för program för sambandet Högdalen-Farsta genomförs under perioden 13/10-24/11 (6 veckor). Samrådstiden sammanfaller med stadens satsning på Boendedialog i Fagersjö (13-15/10) vilket möjliggör samordningsvinster i kommunikationen med medborgarna. I och med boendedialogen ges möjlighet att erbjuda medborgarna ett förlängt öppet hus om 3 dagar. Vidare avser samrådsdialogen bygga vidare på de tidiga dialogerna genom särskilda uppföljningsmöten.

Programförslaget kommer att finnas utställt i Tekniska nämndhuset (Fleminggatan 4), biblioteket i Farsta samt Folkets Hus i Rågsved. En presentation av programförslaget planeras i samband med något av Farstas och E-Å-Vs öppna nämndsammanträdanden under samrådstiden.

För mer information om dialogaktiviteter under samrådet eller för nedladdning av programmet i digital form, se programmets webbplats, www.stockholm.se/sambandet

Välkommen att lämna synpunkter under samrådet!

Samrådet pågår från den 13 oktober till och med den 24 november 2011. Skriftliga synpunkter lämnas senast den 24 november på något av följande sätt:

- via skriftligt brev: Stadsbyggnadskontoret
Registraturen
Box 8314
104 20 Stockholm
- via e-post: stadsbyggnadskontoret@stockholm.se
- via e-formulär på programmets webbplats: www.stockholm.se/sambandet

Vänligen ange ditt namn, dina kontaktuppgifter och diarienummer 2010-06011-30 i samband med att du skickar in dina synpunkter.

Vid frågor om programmet, vänligen kontakta programarbetets kontaktpersoner via e-post: sambandet@stockholm.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR	6
PROGRAMFÖRSLAGET	10
TIDIG MEDBORGARDIALOG	24
PROGRAMOMRÅDET IDAG OCH KONSEKVENSER AV FÖRSLAGET	26
UTREDNINGAR OCH PLANERINGSUNDERLAG	41
MEDVERKANDE	42

Bakgrund

Stockholms översiktsplan antogs av kommunfullmäktige den 15 mars 2010. Kort sammanfattat handlar planen om att skapa ett tätare och mer sammankopplat Stockholm. Området mellan Högdalen och Farsta är utpekade som ett utvecklingsbart samband. Som en del av den rullande översiktsplaneringen genomförs ett programarbete där förutsättningarna för en tydligare sammankoppling utreds.

Program för sambandet Högdalen - Farsta

I samband med att översiktsplanen godkändes av stadsbyggnadsnämnden (2009-11-26) gavs stadsbyggnadskontoret i uppdrag att påbörja program för sambandet Högdalen – Farsta. Uppdraget innebär att utreda hur sambandet kan utvecklas genom att studera hur stadens delar kan kopplas samman på ett bättre sätt än idag.

Sambandet mellan Högdalen-Farsta har potential att utvecklas. Kopplingar längs med och tvärs över området kan bli tydligare jämfört med idag. Sammankoppling kan ske på olika sätt och programarbetets mål är att djupare analysera hur det kan ske för just det här området. Programförslaget kan ses som en fördjupning av stadens översiktsplan (strategin om att koppla samman staden) och visionerna och lokalkunskaperna i Vision för Söderort 2030. Vidare har programarbetet hanterat uppdraget att studera utblickar till Älvsjö gällande infrastruktur. Frågan om huruvida bebyggelse kan stödja sambandet har utretts inom programarbetet.

Programarbetet har drivits av stadsbyggnadskontoret i nära samarbete med exploateringskontoret och trafikkontoret samt andra berörda förvaltningar inom staden i en

projektgrupp. En ledningsgrupp bestående av sektionschefer samt planeringssekreterare från berörda förvaltningar har följt arbetet. Tillsammans med lokala intresseföreningar och ungdomar boende i programområdet har en intressant och givande tidig dialog förts.

Programområdets avgränsning och geografiska läge

Programområdet ligger i Söderort, gränsar mot Huddinge kommun och omfattar stadsdelarna Rågsved och Fagersjö. Stadsdelarna Högdalen, Hökarängen, Farsta och Farsta strand ingår inte i programområdet men berörs i olika utsträckning av förslaget. För att ge en helhetsbild av förutsättningarna och för att bedöma programförslagets konsekvenser är det viktigt att sambandets influensområde beaktas i programarbetet.

Fortsatt arbete

Programförslaget genomgår plan- och bygglagens planprocess för program, se illustration. Programrådet kommer att äga rum under 6 veckor. Därefter kommer alla inkomna synpunkter att omhändertas vilket kan föranleda revideringar av programförslaget. Det justerade programförslaget ska ligga till grund för stadens fortsatta arbete med detaljplanering och markanvisningar.

Programområdet kommer troligen att delas in i flera olika detaljplaner. Under detaljplaneprocessen kommer flera tillfällen till samråd att ges där staden hämtar in synpunkter från berörda parter. Parallellt med planarbetet löper exploateringsprocessen.

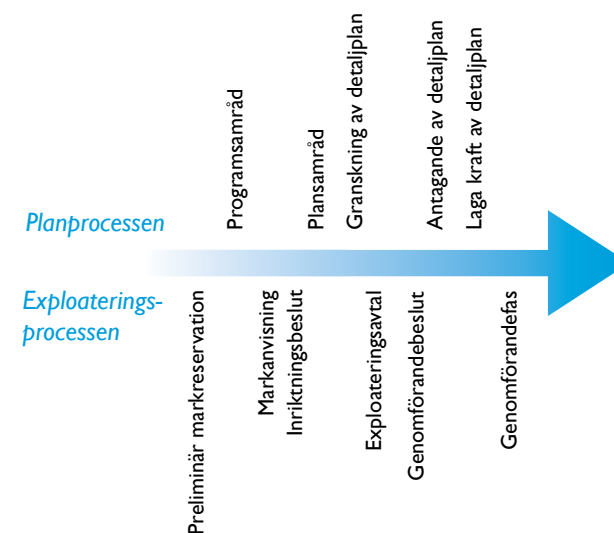
Motstående sida. Programområdets geografiska avgränsning med förtydligande text. Illustration: stadsbyggnadskontoret

Denna sida: Illustration av plan- och exploateringsprocessens huvudsakliga delar. Illustration: stadsbyggnadskontoret

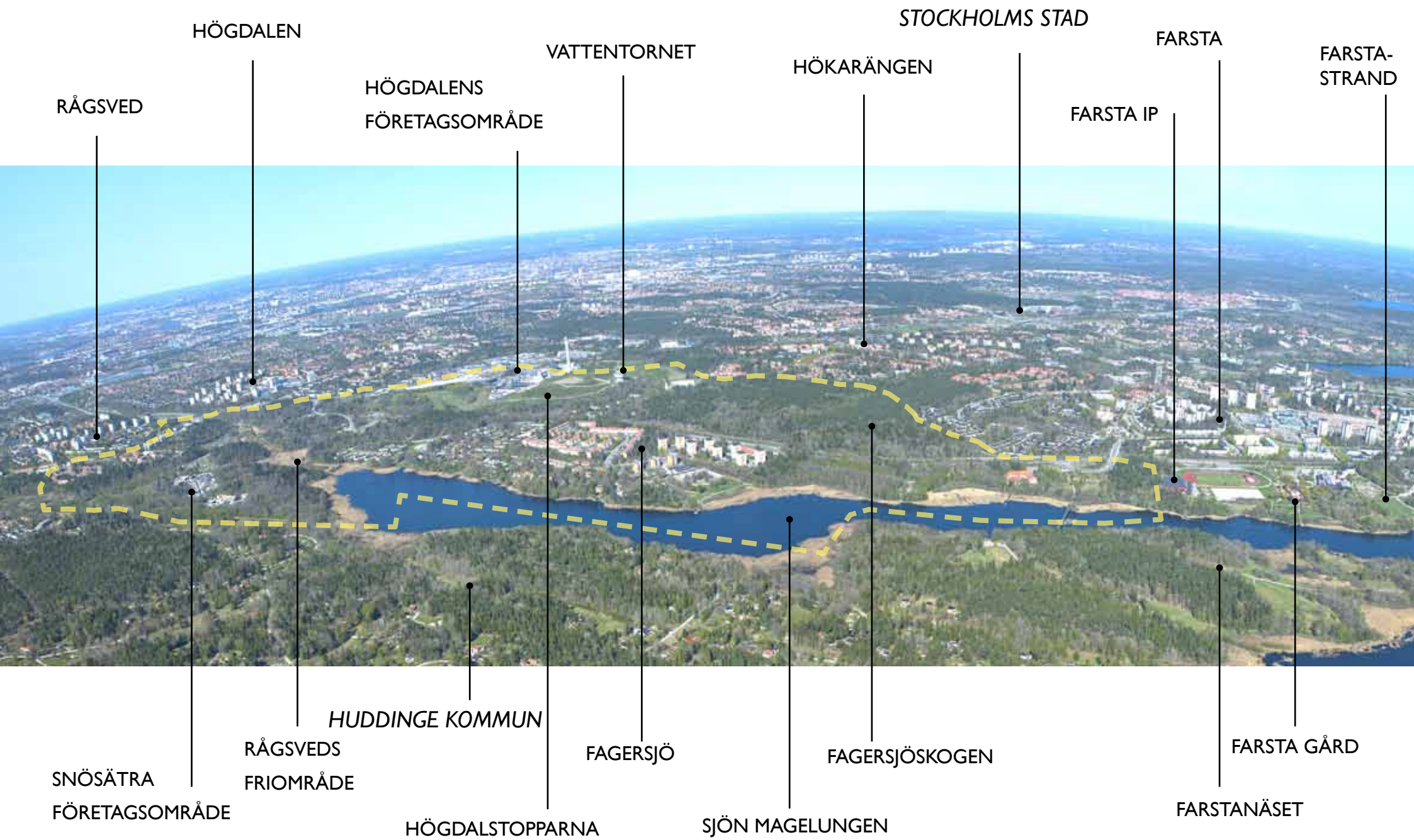
Inför arbetet med fortsatt detaljplanering anvisar exploateringsnämnden mark till ett antal byggherrar och skickar en planbeställning till stadsbyggnadskontoret. Byggherrarna deltar i planprocessen för att utveckla de kvarter som de fått anvisade. Exploateringsnämnden fattar inriktningsbeslut om investeringar i allmänna anläggningar som park och gator.

Programförslaget avses genomföras etappvis. En möjlig utbyggnadsordning är att arbetet startar med södra Rågsved och Snösätraområdet, därefter Magelungens strand. Vidareutvecklingen av sambandet bedöms vara färdigställt om cirka 10 år.

Fortsatt arbete innebär att kompletterande utredningar behöver genomföras, se avsnittet *Programområdet idag och konsekvenser av förslaget*.

RÅGSVED

HÖGDALEN

HÖGDALENS
FÖRETAGSOMRÅDE

VATTENTORNET

HÖKARÄNGEN

STOCKHOLMS STAD

FARSTA IP

FARSTA

FARSTA-
STRAND

SNÖSÄTRA
FÖRETAGSOMRÅDE

RÅGSVEDS
FRIOMRÅDE

HUDDINGE KOMMUN

HÖGDALSTOPPARNA

FAGERSJÖ

SJÖN MAGELUNGEN

FAGERSJÖSKOGEN

FARSTANÄSET

FARSTA GÅRD

I det här avsnittet beskrivs planeringsförutsättningar som har direkt bäring på programarbetet. Planeringsförutsättningarna har utgjort utgångspunkter för arbetet med området. Ambitionen har hela tiden varit att planeringsförutsättningarna ska genomsyra och vägleda arbetet mot ett bra programförslag (med hög genomförbarhet i den fortsatta planerings- och exploateringsprocessen).

Vision2030

Stockholms stad har en vision för framtidens Stockholm – Vision2030. Visionen bygger på tre teman: mångsidig och upplevelserik, innovativ och växande samt medborgarnas Stockholm. Tanken är att visionen ska genomsyra hela stadens verksamheter i strävan att bli en stad i världsklass. Visionens tankar präglar således även detta arbete.

Promenadstaden - Översiktsplan för Stockholm

Stadens nya översiktsplan *Promenadstaden - Översiktsplan för Stockholm* är ett viktigt styrdokument i staden och nästa konkretionssteg i att förverkliga Vision2030. Planen innehåller mark- och vattenanvändning, nio fokusområden (allmänna intressen) och fyra strategier för hållbar tillväxt: *Fortsätt att stärka centrala Stockholm, Satsa på attraktiva tyngdpunkter, Koppla samman staden, Främja en levande stadsmiljö i hela staden*. I korthet är planens budskap att skapa en tätare och mer sammankopplad stad. I programarbetet är översiktsplanens strategi om att koppla samman staden en central utgångspunkt.

Koppla samman staden

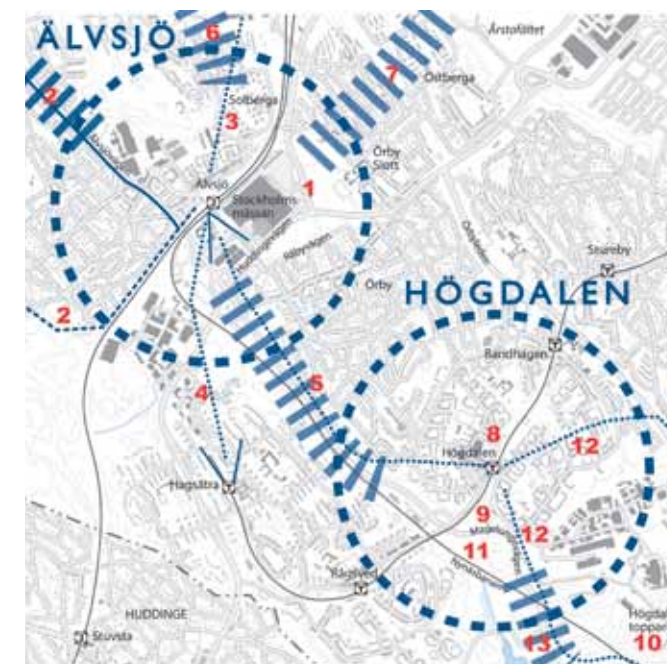
”Stockholms stad har högt ställda långsiktiga mål om en mer sammanhållen stad utan sociala och fysiska barriärer. Många områden i Stockholm är bristfälligt integrerade med omgivande stadsdelar och kollektivtrafiken stöder i regel inte resor till andra målpunkter än innerstaden. Det är angeläget med en långsiktig strategi för att fysiskt koppla samman Stockholms olika delar till en mer integrerad stadsmiljö. Därmed ökar stockholmarnas möjligheter att mötas och att ta sig till arbete, utbildning och fritidsaktiviteter på ett hållbart sätt. I översiktsplanen redovisas ett antal principer för att koppla samman Stockholms delar ur både ett regionalt och ett mer lokalt perspektiv. Strategin bygger till stor del på förstärkningar av infrastruktur. Därutöver handlar det om ny sammanhängande bebyggelse i strategiska lägen och i viktiga stråk samt om utveckling av fler mötesplatser i de grönområden som ofta skiljer ytterstadens stadsdelar från varandra.”²

² *Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm, s. 41*

Illustrationen visar tyngdpunkterna Älvsjö och Högdalen och deras relation med omgivningen genom s.k. samband.

Källa: *Promenadstaden - Översiktsplan för Stockholm s. 71.*

Högdalen

Pågående planering och utvecklingsmöjligheter:

- En attraktiv stadsmiljö i centrala Högdalen vidareutvecklas
- Sambanden till stadsdelar och grönområden söder om Högdalen stärks
- Utvecklade kommunikationsstråk mot Älvsjö och Farsta ger Högdalen ett mer centralt läge i Söderort

Illustrationen visar tyngdpunkten Farsta och dess relation med omgivningen genom s.k. samband.

Källa: Promenadsstaden - Översiktsplan för Stockholm s. 68.

Farsta

Pågående planering och utvecklingsmöjligheter:

- Farstas roll som stadens port mot den sydöstra regionen stärks
- Farsta får tydligare samband till omgivande stadsdelar
- Centrala Farsta utvecklas som mötesplats med attraktiva stråk till omgivande bebyggelse

Vision för Söderort 2030

Söderort2030 - Framtidsvisionen blir verklighet anger en önskad framtid för stadens södra delar och i likhet med visionen för hela staden är målet en stad i världsklass. Visionen tar sin utgångspunkt hos dem som bor i Söderort och är framtagen genom ett ambitiöst dialogarbete med medborgarna i Söderort. Visionen innehåller strategier och en handlingsplan för kommande uppdrag tillsammans med ett antal målområden: förbättrade kollektiva tvärförbindelser, fler arbetsplatser, lokal utveckling, utveckla den kommunala infrastrukturen, utveckla parker och grönområden, fler bostäder, kultur-, fritid- och idrottsliv samt Söderort och Södertörn. Uppdrag som har direkt bäring på programområdet är önskan om förbättrat stombusslinjenät, trådbussar/BRT, en pendeltågsstation i Fagersjö, att skapa promenadstråk, en bättre skyltning och att göra naturområdena mer tillgängliga för alla, genomföra en rening av Magelungen, utveckla Högdalstopparna och skapa en skateanläggning av internationell klass i Högdalen (på gång) samt utveckla Högdalens företagsområde med miljöteknikprofilering. Visionen för Söderort har som mål att stimulera utvecklingen av 50 000 nya arbetsplatser till år 2030. Vision för Söderort 2030 poängterar att stadens höga ambitioner för en miljömässigt hållbar utveckling också gäller i Söderort.

Stadens styrdokument och budget

Programförslaget beaktar och följer Stockholms stads styrdokument. Särskilt de styrdokument som omnämns i stadens översiktsplan är relevanta för planeringsarbetet. I stadens budget för 2011, och inriktning för 2012 och 2013, lyfts vikten av att skapa nya samband mellan tidigare separerade enklaver. Vidare påpekas att arbetet med

att koppla samman ytterstadens stadsdelar med varandra och med omgivande kommuner genom en tätare och mer varierad bebyggelse och förbättrade kommunikationer ska intensifieras.

Mellankommunala intressen

Med anledning av att programområdet gränsar till Huddinge kommun finns det flera mellankommunala intressen som programarbetet behöver förhålla sig till. Möjligheter till rekreation, vatten- och gröstruktur samt trygga och upplysta kopplingar till kollektivtrafik på Stockholmsidan är frågor som berör invånare oavsett vilken sida av kommungränsen man bor på. I ett försök att överbygga administrativa barriärer har Stockholms stad och Huddinge kommun haft ett nära samarbete på tjänstemannanivå under arbetsprocessen.

Pågående planering

Inom eller i anslutning till programområdet pågår både planeringsprocesser och utbyggnadsprojekt sedan tidigare. Till exempel pågår uppförandet av en skatepark i Högdalen, Kulturkampanjens uppförande av en kulturverkstad, och mindre förtättningsprojekt med bostäder pågår i alla stadsdelar som ingår i programarbetet. I anslutning till programområdet på andra sidan kommungränsen, i Huddinge kommun, pågår ett arbete med att permanenta fritidshus i Högmora. Programarbetet förhåller sig till och tar hänsyn till den redan pågående planeringen. Genom information och samordning inom och mellan stadens förvaltningar och bolag ökar möjligheterna till en samspelt stadsutveckling. Nedan finns en sammanställning av pågående arbeten som påverkar programmet för sambandet Högdalen-Farsta (i tid eller geografi).

Utveckling av Farsta till en tyngdpunkt

Inom ramen för samarbetet Stockholm Bygger genomfördes under våren 2010 en pilotstudie om Farsta Centrum med omnejd. Representanter från stadens fackförvaltningar och bolag, stadsdelsförvaltningen Farsta, det lokala närings- och föreningslivet, bygg- och fastighetsbranschen samt KTH och privata arkitektkontor samtalade i en serie workshops om vad som krävs för att utveckla Farsta till en tyngdpunkt i Söderort. Projektet resulterade i en stor samlad kunskap om Farstas förutsättningar för att utvecklas, samt slutsatser om processmodeller och aktörers engagemang för att genomföra en sådan stor förändring.

Nu startar nästa steg i utvecklingen att omvandla Farsta till en tyngdpunkt i Söderort. Tillsammans med initierade lokala aktörer ska en stadsbyggnadsstrategi för Farsta formuleras. Därefter väntas ett större programarbete följa som nästa steg i planeringsprocessen.

Program för Högdalens centrum

Högdalens centrum är en tyngdpunkt i Promenadstaden Översiktsplan för Stockholm. Staden har påbörjat ett programarbete för Högdalens centrum och dess närområde. Högdalens centrum har med sitt centrala läge i Söderort, sin väl utbyggda kollektivtrafik och med ett redan idag relativt heltäckande serviceutbud stora möjligheter att vidareutvecklas som centrum när man hittar ett effektivare sätt att utnyttja marken i de centrala delarna och i de befintliga centrumbyggnaderna.

Program för Högdalstopparna

Högdalstopparna, med sin dramatiska topografi, har en unik potential att utvecklas till ett spännande och attraktivt rekreationsområde av regional betydelse. Enligt inriktningen i programmet för Högdalstopparna, antaget av kommunfullmäktige 2005, ska staden utveckla området till ett attraktivt och välbesökt rekreationsområde med stora möjligheter till spontanidrott, friluftsliv, natur- och kulturupplevelser.

*Fotografiet visar delar av Högdalens centrum, det karakteristiska huset med Högdalstuppen, bussterminalen och biblioteket.
Källa: stadsbyggnadskontoret*

Högdalens företagsområde

Inom Högdalens företagsområde pågår utvidgning av arbetsplatser genom detaljplaner för kvarteret Stillbilden och kvarteret Tippen. Staden arbetar för att utveckla Högdalens industriområde med miljöteknikprofilering.

Lokal utveckling i Rågsved

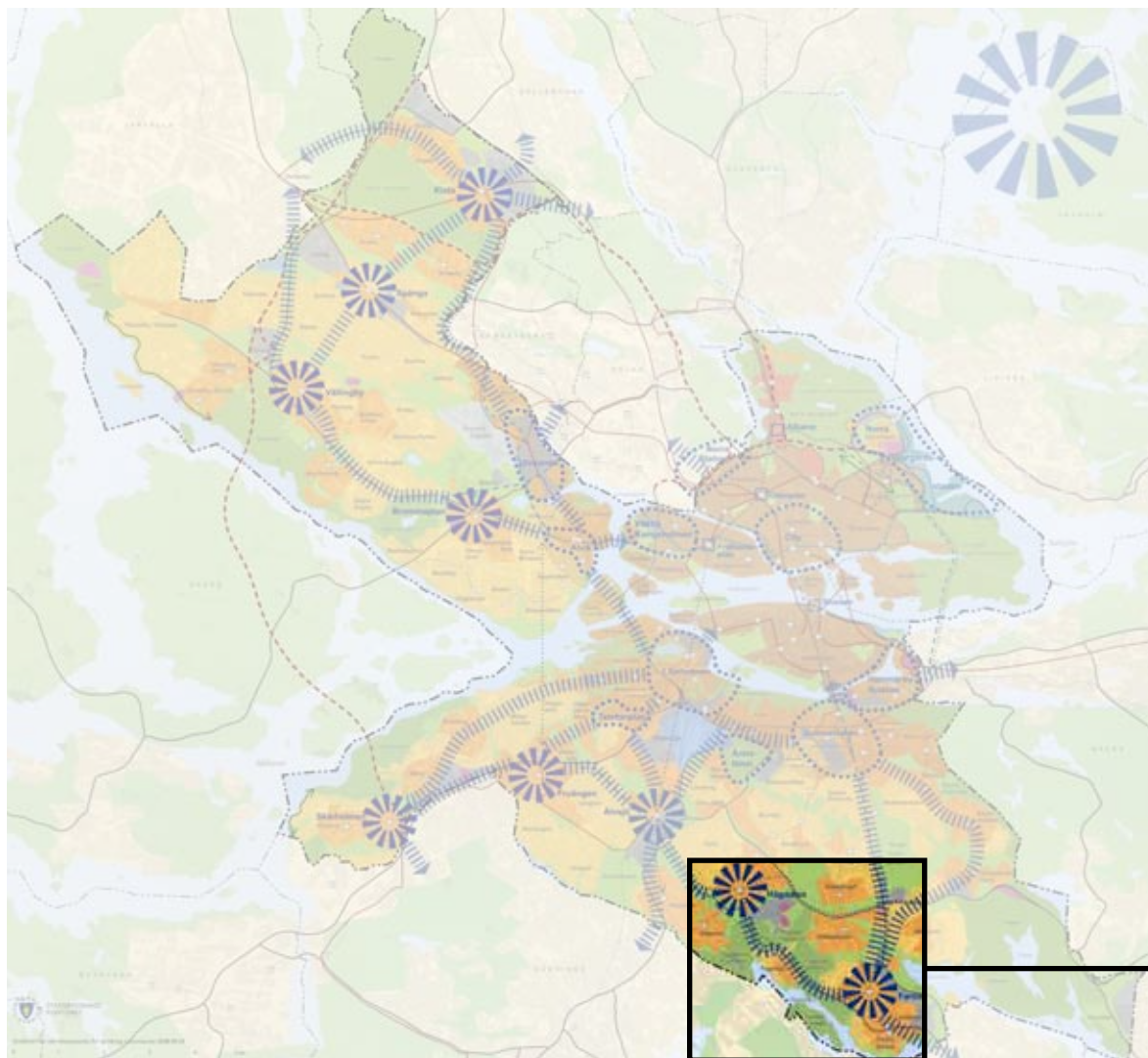
Inom ramen för Vision för Söderort2030 och dess handlingsplan har de kommunala bostadsbolagen och de kommunala förvaltningarna inom Stockholms stad tagit initiativ till ett lokalt utvecklingsarbete innefattande den fysiska miljön, trygghet, arbetsmarknad och utbildning i

Spårvägs- och stamnässtrategi för kollektivtrafik

SL arbetar tillsammans med berörda kommuner med en spårvägs- och stamnässtrategi för Stockholmsregionen. Etapp 1 innehåller Stockholms innerstad medan etapp 2 innefattar hela Stockholms län. Strategin kommer att innehålla: principer för hur kollektivtrafiken i form av spårvagnar och stombussar ska prioriteras i gaturummet, stråk som är lämpliga för spårvägsutbyggnad och stombuss samt trafikering (linjesträckning, turtäthet). I och med strategin kommer trafikförsörjningen ses över i programområdet. Eventuella förbättringar av kollektivtrafiken kommer tidigast att tas ställning till i samband med dess färdigställande.

Utdrag ur översiktsplanens plankarta, Promenadstaden –
Översiktsplan för Stockholm. Utsnittet visar sambandet mellan
Högdalen-Farsta. Källa: stadsbyggnadskontoret

Mål och Vision

Programarbetet syftar till att i enlighet med strategierna för Stockholms översiktsplan och lokalkunskaperna i Vision för Söderort 2030 bidra till ett mer sammankopplat Stockholm genom att stärka sambandet mellan tyngdpunkterna Högdalen – Farsta.

En sammanhållen stad – ett EU mål

På EU-nivå är en sammanhållen stad ett uttalat mål. Med sammanhållen stad menas en stad utan barriärer mellan varken stadsdelar eller människor. Utan segregation och utan uppdelning. Att skapa sammanhållning kräver ett integrerat arbetssätt. Det vill säga insatser från flera förvaltningar och bolag inom Stockholms stad samtidigt för att stimulera större förändringar i ett område. För att lyckas krävs en fungerande samordning inom kommunen tillsammans med lokalt engagemang. Ett sådant upplägg ger förutsättningar för att ett område kan utvecklas på flera sätt. Det är viktigt att alla känner sig delaktiga och inkluderade i sitt närområdes utveckling. En tanke som genomsyrar planeringen i alla steg – från EU-nivå till stadsdelsförvaltningsnivå.

Programmets syfte och mål

Programarbetet syftar till att i enlighet med strategierna för Stockholms översiktsplan och lokalkunskaperna i Vision för Söderort 2030 bidra till ett mer sammankopplat Stockholm genom att stärka sambandet mellan tyngdpunkterna Högdalen – Farsta.

Sambandet mellan Högdalen-Farsta har potential att utvecklas. Kopplingar längs med och tvärs över området kan bli tydligare jämfört med idag. Sammankoppling kan ske på flera sätt och programarbetets mål har varit att djupare

analysera hur sambandet kan stärkas. Programmet kan ses som en fördjupning av översiktsplanen och Vision för Söderort 2030 för det valda området. Frågan om huruvida bebyggelse kan stödja sambandet har utretts.

Utvecklingen av sambandet Högdalen-Farsta ska generera mervärden och optimera områdets befintliga värden, såsom gröna värden och höga boendekvaliteter, i enlighet med översiktsplanens strategier och intentioner. Programarbetet ska ligga till grund för kommande detaljplanering och som stöd för framtida förfrågningar om markanvisningar i området.

Programmets fokus är på vad som händer mellan stadsdelarna och hur områdena mellan stadsdelarna kan länkas samman på olika sätt. Programmet behandlar inte eventuella förtättningsmöjligheter inom stadsdelarna men det kan konstateras att i princip alla stadsdelar inom programområdet är föremål för pågående förtätning och/eller har potential att förtätas.

En framtida vision för sambandet

Programarbetets vision för området handlar om en mer sammanhållen stad och ett utvecklat samband med förbättrad tillgänglighet till natur- och rekreationsområden. En mycket omtyckt kvalitet förädlas ytterligare genom att det blir lättare och tryggare att hitta ut i naturen via tydligare entréer, spår och spänger. Fler aktiviteter kopplade till utomhusvistelse, odling, sport, rekreation och vatten lockar fler och nya besökare till Rågsveds friområde och Högdalstopparna. Känsliga ekologiska spridningssamband värnas och säkras. Kopplingarna mot Huddinge kommun via Rågsveds friområde har förbättrats och är tydligare än tidigare.

Motstående sida: Bilden illustrerar den framtida visionen för programområdet. Pilarna indikerar hur området kan kopplas samman på olika sätt: genom sammanhängande stadsmiljöer; genom att utveckla de gröna kilarna och skapa fler attraktiva mötesplatser i parker och grönområden, samt genom förstärkning av infrastrukturen. Illustration: stadsbyggnadskontoret

En ombyggnad av Magelungsvägen har inneburit att det är lätt att ta sig mellan Högdalen och Farsta såväl till fots eller cykel som med kollektivtrafik eller bil. Kollektivtrafiken är förbättrad genom tätare turtrafik för vissa av busslinjerna. Maglungsvägen är en länk i ett större trafiksystem som bidrar till bättre tvärgående kollektiva förbindelser i Söderort. Genom att Maglungsvägen ändrat karaktär på vissa sträckor fungerar vägen bättre som ett sammankopplande element mellan de starka tyngdpunkterna Högdalen och Farsta i den flerkärniga staden. Fler kopplingar över väg och järnväg gör det lättare att röra sig i nord-sydlig riktning över barriärer. Det väl utbyggda cykelnätet uppmuntrar till både rekreationscykling och arbetspendling med cykel.

Sjön Magelungens vattenkvalitet är förbättrad genom olika åtgärder som t.ex. dagvattenhantering och rening av Maglungsdiket. Vattenkontakten är förbättrad sedan landskapet slyröjts och gallrats.

En nyttillkommen årsring med småhusbebyggelse i Snösätra utgör ett välkommet tillskott till Rågsved och bidrar till en ökad mångfald i bostadsbeståndet och varierade upplåtelseformer. Den nya exploateringen längs Magelungens norra strand bidrar till att koppla samman staden genom att ge Fagersjö ett mer urbant sammanhang med Farsta och Farsta strand.

Sammanfattningsvis bidrar utvecklingen av programområdet till ett långsiktigt hållbart Stockholm – socialt, ekonomiskt och ekologiskt.

Koppla samman staden...genom sammanhängande stadsmiljöer

Genom att bygga samman stadsdelar kan mer sammanhängande stadsmiljöer skapas. Stadsdelar som idag är separerade från varandra kan genom nytillkommande exploatering få ett nytt mer urbant sammanhang. All föreslagna bebyggelse inom programområdet föreslås utformas med utgångspunkt från landskapets topografi.

Vägledning i Översiktsplanen:

- Utveckla nya stadsmiljöer i viktiga kommunikationsstråk i anslutning till tyngdpunkter.
- Planera för ny bebyggelse som minskar barriäreffekter och miljöstörningar från trafiken samt skapar nya kopplingar.
- Öka tillgängligheten till attraktiva grönområden och skapa goda möten mellan bebyggelse och grönområden.
- Småhusbebyggelse bör lokaliseras i syfte att sammankoppla tyngdpunkter i ytterstaden.

Målkonflikter:

- Nya stadsmiljöer och bostadsexploateringar står i konflikt med värdet av större sammanhängande grönområden.
- Kulturhistoriskt värde av tydligt avgränsade stadsdelar står i konflikt med idén om att bygga samman stadsmiljöer.
- Förtätning och utbyggnad nära infrastruktur innebär mer komplex riskhantering.
- Exploatering i vattennära lägen innebär utmaningar i att hantera klimatförändringar och dess följd effekter.

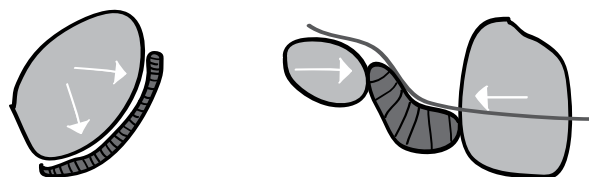
Markanvändning och stadsstruktur

I förslaget lokaliseras ny bebyggelse på höjder och längs höjdernas kanter mot dalgångarna som princip. Bebyggelse på bergstoppar och i norrsluttningar undviks. I brantare sluttningsslagen föreslås terrass- och souterränghus prövas. Inom varje delområde föreslås en variation av hustyper och upplåtelseformer. Nytillkommande bebyggelse anpassas till terrängen och infogas på ett sympatiskt sätt i landskapet.

Genom att vidareutveckla systemet med smala parkstråk som leder in i stadsdelarna skapas ett nät av gröna offentliga rum. Naturmarkskullar med ek- eller barrskog sparas som viktiga orienteringsmärken i landskapet och i stadsstrukturen. Gångvägar lokaliseras mellan bebyggelse och park- och naturmark för att markera skillnaden mellan privat och offentlig mark. Utsikten mot sjön Magelungen nyttjas. Bebyggelsen planeras med en sida mot gata och en mot natur som stadsbyggnadsprincip.

Principer för bebyggelseexpansion

Samrådsförslaget presenterar en nytillkommande bebyggelse om totalt cirka 1130 bostäder i vilket typerna flerbostadshus, stadsvillor och småhus finns representerade. Principer för hur den nytillkommande bebyggelsen lokaliseras illustreras enligt följande:

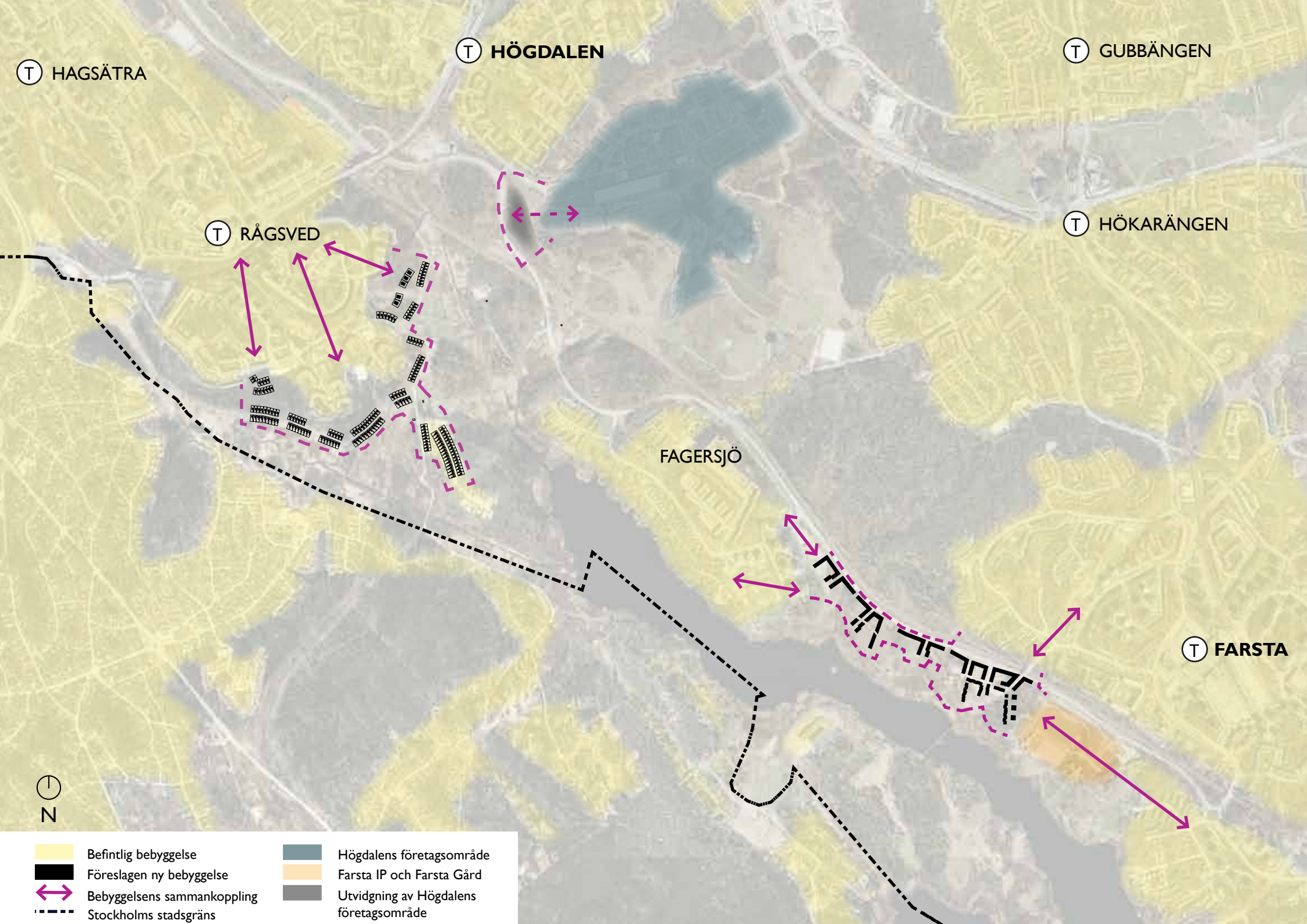
Motstående sida: Schematisk bild över tillkommande bebyggelse och dess relation med redan existerande bebyggelse. Pilarna indikerar bebyggelsens utbredning. Illustration: stadsbyggnadskontoret

Denna sida: Fotografier på referensprojekt som är intressanta i sättet de hanterar platsen.

Överst: Bebyggelse längs Sicklasjön. Källa: Nyréns Arkitektkontor

Underst: Bebyggelse i sluttning, Mölnlycke. Källa: Nyréns Arkitektkontor

Ⓣ HAGSÄTRA

Ⓣ HÖGDALEN

Ⓣ GUBBÄNGEN

Ⓣ RÅGSVED

Ⓣ HÖKARÄNGEN

FAGERSJÖ

Ⓣ FARSTA

	Befintlig bebyggelse		Högdalens företagsområde
	Föreslagen ny bebyggelse		Farsta IP och Farsta Gård
	Bebyggelsens sammankoppling		Utvidgning av Högdalens företagsområde
	Stockholms stadsgräns		

Bilden illustrerar strukturförslag för exploatering i Rågsved: en ny årsring med bostadsbebyggelse (småhus och stadsvillor) adderas till södra Rågsved samt småhusbebyggelse på delar av Snösätra företagsområde. Illustration: stadsbyggnadskontoret

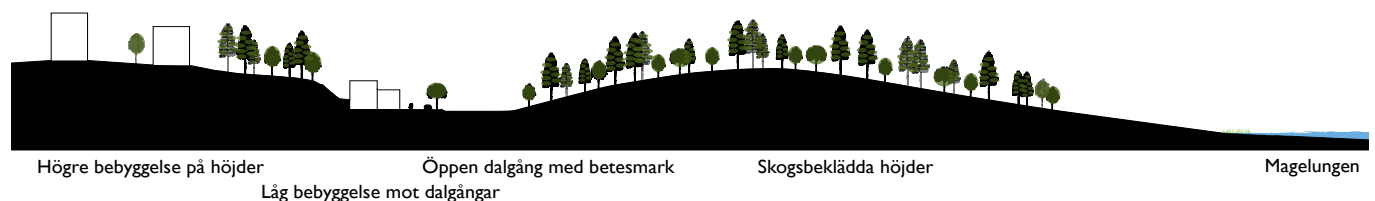
Rågsved

I södra Rågsved föreslås en ny randbebyggelse i gränzonen mellan de skogsbeklädda kullarna och de öppna dalgångarna i Rågsveds friområde. Dalgångarna lämnas fria från bebyggelse i strävan att låta den nytillkommande bebyggelsen koppla an till den befintliga strukturen i Rågsved. I och med förslaget får Rågsved en ny årsring med tillskott av framförallt småhus, en bostadsform som saknas i stadsdelen.

Enligt beslut i exploateringsnämnden ska Snösätra företagsområde avvecklas och förutsättningarna för att bygga småhus inom fastigheten Älvsjö 1:1 vid Snösätra i Rågsved utredas. Stadens översiktsplan ger vägledningen att där ny bebyggelse anses vara det mest lämpliga i syfte att koppla samman områden ska möjligheten att komplettera med småhusbebyggelse alltid provas. Snösätraområdet anges som ett exempel på detta. Exploateringsnämndens uppdrag samordnas med programarbetet för sambandet Högdalen-Farsta.

Den nuvarande verksamheten lämnar avtryck i miljön och en förändrad markanvändning till bostadsändamål kräver att marken saneras efter år av företags- och upplagsverksamhet utan kommunalt avlopp. Förslaget innebär att den redan exploaterade ytan (stora delar av det idag befintliga företagsområdet) bebyggs med småhus. Ytan mellan det idag befintliga företagsområdet och bebyggelsen i södra Rågsveds krans blir en viktig länk mellan de båda områdena i form av en offentlig yta - en mötesplats i parkmiljö som uppmantrar till sociala aktiviteter och rekreation.

Förslaget innehåller en tillkommande exploatering om ca 195 bostäder varav merparten är kedjehus (ca 165 st.) samt lägenheter i stadsvilla (ca 30 st.).

*Bilden illustrerar strukturförslag för exploatering längs Magelungens strand: ny bostadsbebyggelse (flerbostadshus och småhus) kopplar samman Fagersjö med Farsta och Farsta strand.
Illustration: stadsbyggnadskontoret*

Magelungen strand

Området söder om Magelungsvägen uppvisar goda förutsättningar för bostadsändamål. Genom att bebygga området mellan Fagersjö och Farsta IP kan befintliga stadsdelar kopplas samman genom den fysiska bebyggelsestrukturen. På så sätt får Fagersjö ett mer urbant sammanhang, kopplas till Farsta och vidare österut mot Farsta strand.

Bebyggelse föreslås längs med Magelungsvägen, vilket bidrar till att vägen får en mer stadslik karaktär i det aktuella vägsnittet. Här och var finns det släpp mellan husen för att säkerställa spridningsvägar norrut mot Fagersjöskogen. Husen planeras så att de får en tyst sida mot vattnet. Innanför fronten är bebyggelsen öppen till sin struktur och öppnar sig mot vattnet och mot bevarade ek-kullar. Området har en blandning av hus i 4-6 våningar samt småhus.

Angöring sker från en parallellgata till Magelungsvägen. En samlokaliserad gång- och cykelbana följer vägen i en trädallé. Parkering löses med parkeringsgarage under gata och hus och besöksparkering genom kantstensparkering.

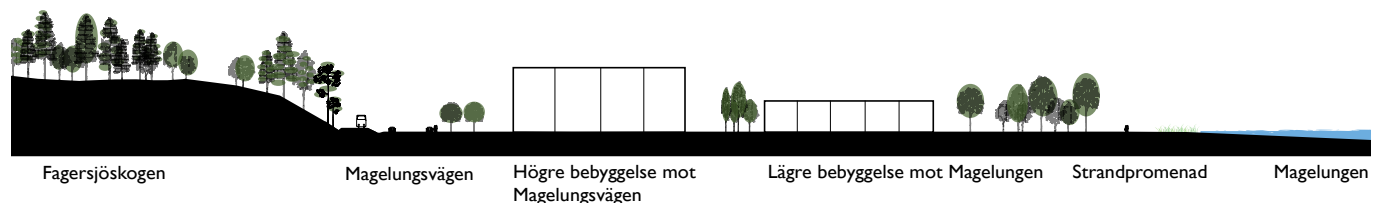
Området längs Magelungens norra strand är kulturhistoriskt värdefullt. Trakten har varit bebodd sedan förhistorisk tid och det historiska arvet har lämnat spår i form av fornlämningar och andra spår från ett äldre kulturlandskap. På flera platser har arkeologiska fynd hittats. Det fortsatta arbetet behöver beakta fornlämningarna och det historiska kulturlandskapet. En antikvarisk utredning kommer sannolikt att behöva genomföras i nästa planeringsskede.

En ny offentligt tillgänglig strandpromenad anläggs längs med Magelungens norra strand. Strandpromenaden ska

ges generösa mått och med möjlighet att ta sig en bit ut i sjön via en bryggpark kan vassens rika fågelliv beskådas. Strandpromenaden bör gå runt sjön och således ansluta till gång- och cykelmöjligheter på Huddinge kommuns sida.

Exploateringen ger möjlighet till fler arbetsplatser genom

lokaler i bottenvåningarna. Lokalerna bidrar till att gatan befolkas och att öka flöden av människor som passerar förbi längs lokalgatan. Förslaget innehåller en tillkommande exploatering om ca 900 bostäder varav merparten är lägenheter i flerbostadshus samt ett mindre tillskott av radhus (ca 35 st.).

Koppla samman staden...genom att utveckla de gröna kilarna och skapa fler attraktiva mötesplatser i parker och grönområden

Staden kan kopplas samman genom att de gröna kilarna utvecklas. Skapandet av flera attraktiva mötesplatser i punkter och grönområden kan locka fler stockholmare att uppleva det gröna. Programområdet innehåller stora grönområden som har potential att utvecklas.

Vägledning i Översiktsplanen:

- Koppla samman stadsdelar med trygga och attraktiva parkstråk.
- Vidareutveckla mötesplatser och punkter för rekreation och idrott i parker och grönområden.
- Bevara de regionala gröna kilarna, förbättra sambanden mellan den omgivande bebyggelsen och stärk svaga avsnitt.

Målkonflikter:

- Nya stadsmiljöer och bostadsexploateringar står i konflikt med värdet av större sammanhängande grönområden.
- Ett bättre tillgängliggörande av grönkilen, vilket innebär ett högre nyttjande av de gröna ytorna, kan innebära konflikter med ekologiska aspekter.

Med landskapet som utgångspunkt

Programområdet innefattar delar av det södertörnska sprickdalslandskapet med stundtals dramatiska branter, höjdpåsar och böljande dalgångar. Det gamla natur- och kulturlandskapet är historiskt sett tydligt och karakteriseras av barrskogklädda höjder och öppna uppodlade bördiga dalgångar. Idag används dalarna inte längre för jordbruk men väl omhändertagna kan de utgöra en tillgång i den befintliga grönstrukturen. Idag finns två koloniodlingar inom programområdet och betesmarker i Rågsveds friområde – verksamheter som tillför kvaliteter ur såväl ekologisk som social aspekt. Genom att förbättra promenad- och skidvägar, uppföra besöksinformation och besöksparkering kan tillgängligheten till naturen förbättras.

Programförslaget avser att tydliggöra landskapet genom att förtydliga höjdparter och slutna landskapsrum och öppna upp dalgångarna. Genom att rensa bort sly och gallra kan nya utblickar skapas i landskapet, vilket underlättar såväl avläsningen av landskapets historia som orientering.

Det är viktigt att de befintliga kvaliteterna upplevs som tillgängliga och trygga och kan nyttjas stora delar av dygnet. Tydliga entréer, ett nytt skylt- och belysningsprogram är delar i att åstadkomma en förbättrad tillgänglighet.

Högdalstopparna utgör redan idag ett unikt rekreativt område och har stor potential att vidareutvecklas. Området avses utvecklas i enlighet med det redan framtagna program för landskap och aktiviteter som kommunfullmäktige fattade beslut om 2005.

Motstående sida: Schematisk bild över grönstrukturen i programområdet - den regionala grönkilens utbredning samt lokala gröna samband. Värdekärnor och spridningsvägar, viktiga gröna promenadstråk och elljusspår är också utmarkerade på kartan.

Illustration: stadsbyggnadskontoret

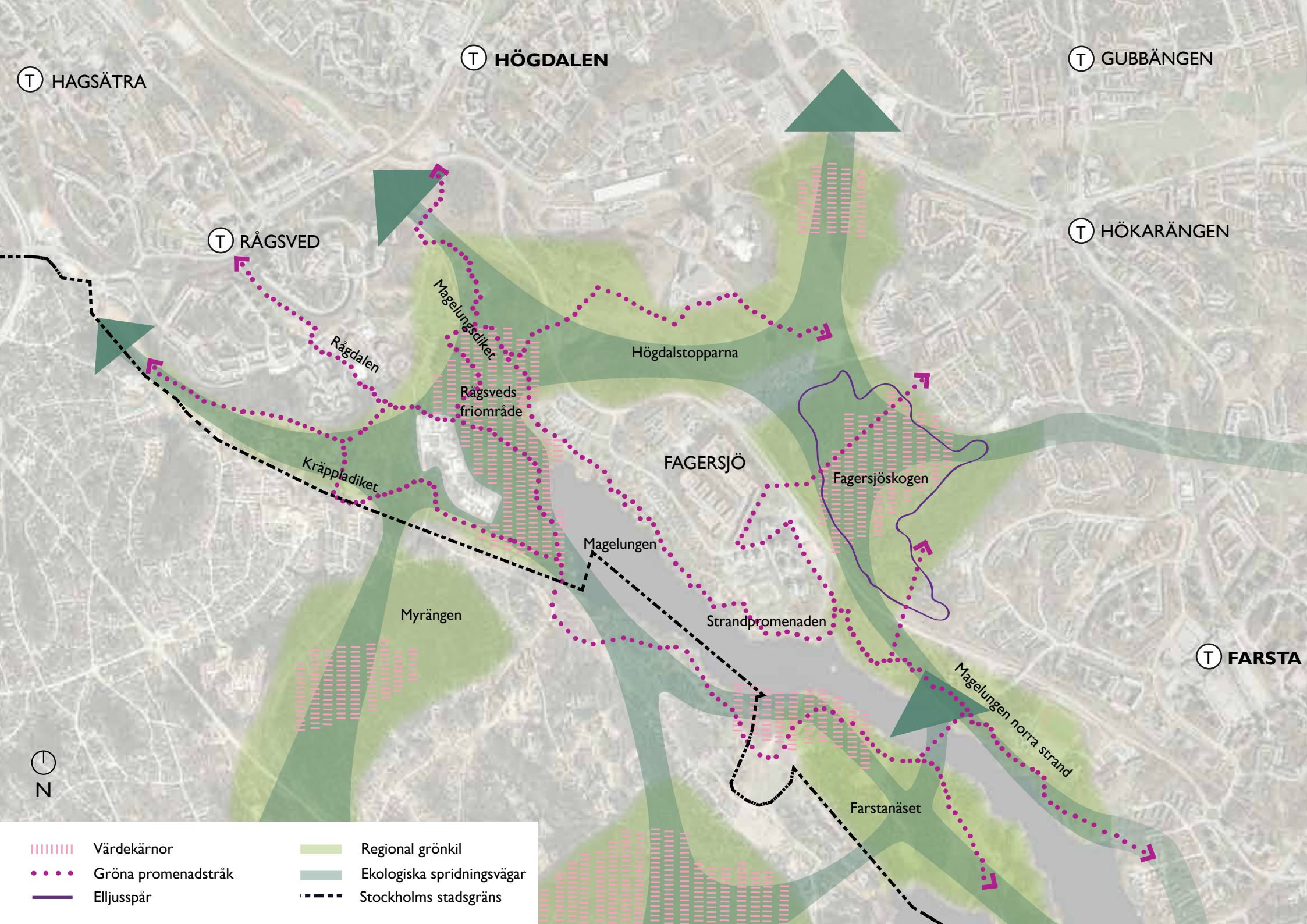
Hanvedenkilen

Hanvedenkilen är en av Stockholmregionens tio gröna kilar. Kilen sträcker sig från Södertörn vidare norrut via Huddinge kommun in i Söderort mot Örbyleden. Som större sammanhängande grönstruktur besitter ytan ekologiska och rekreativa värden ur ett regionalt perspektiv.

I arbetet med att se hur programområdet kan kopplas samman på olika sätt har staden identifierat Hanvedenkilens funktioner. Kilens utbredning har värderats så att den i och med samrådsförslaget kan säkerställa ekologiska spridningsvägar. Kilen, som delar sig i två, uppvisar olika biotoper i de båda delarna. Både Rågsveds friområde och Fagersjöskogen har höga rekreativa värden ur regional synpunkt. Dock kan det konstateras att Fagersjöskogen används mer lokalt för rekreation medan friområdet används både lokalt och regionalt.

Hanvedenkilen ges en tydligare avgränsning genom att sprickdalslandskapet förtydligas. Kopplingar i form av gång- och cykelvägar från kilen in mot omgivande bebyggelseområden blir viktiga för tillgängligheten. Kopplingar över och under barriärerna Nynäsbanan och Magelungsvägen kan förbättras med gång- och cykelbroar samt en sänkning av hastigheten på Magelungsvägen förbi bebyggelsen. Genom att avgränsa, namnge, skylta, skapa entréer, underhålla, slyröja, bevara och utveckla gröna samband kan Hanvedenkilen bli fattbar.

T HAGSÄTRA

T HÖGDALEN

T GUBBÄNGEN

T RÅGSVED

T HÖKARÄNGEN

T FARSTA

N

- Värdekärnor
- Gröna promenadstråk
- Elljusspår
- Regional grönkil
- Ekologiska spridningsvägar
- Stockholms stadsgräns

Mötesplatser, målpunkter och aktiviteter

Att skapa tydliga mötesplatser och målpunkter av olika slag har en positiv effekt på den sociala sammanhållningen inom ett område. Programområdet innehåller redan flera existerande mötesplatser och målpunkter som programförslaget avser bygga vidare på och utveckla. Den nya konstgräsplanen i Rågdalen, lekplatser, Perssons betong (evenemangsplats), Kulturkampanjens kommande kulturverkstad, Högdalstopparna, skateparken i Högdalen, badplatsen i Farsta strand, Farsta IP, Hökarängens fotbollsplan, fritidsgårdar och koloniträdgårdar är alla exempel på mötesplatser inom programområdet.

Genomgående är förbättrad tillgänglighet, rörlighet och ökad upplevd trygghet eftersträvarsvärt. Det ska vara lätt att förflytta sig mellan de olika stadsdelarna och tyngdpunkterna, både kollektivt och längs med tydliga gång- och cykelstråk. Stråken gestaltas som rumsbildningar av både mjukare grön karaktär och hårdare men inbjudande trafikmiljöer.

Sjön Magelungens vattenrum föreslås öppnas upp och offentliggöras för fler stockholmare. Genom röjning i dalgångar och längs strandkanten kan fler sjöglimtar och utsiktlinjer skapas. Det ska vara möjligt att gå och cykla runt hela sjön. Befintliga spänger behöver restaureras och fler kan komma till. Bryggor är ett sätt att komma en bit ut i den grunda sjön och röra sig genom vassmiljön. Tanken är att de ska fungera som mötesplatser med vattenkontakt.

Närheten till natur- och grönområden är en uppskattad kvalitet hos de boende i programområdet. Förtydligande av entréer till löpspår och gångstigar förbättrar tillgängligheten till tätortsnära grönska ytterligare och ger förut-

sättningar för en hälsosam livsstil. Rågsveds friområde erbjuder möjligheter till kontakt med en rik flora och fauna, t.ex. genom fågelskådning, koloniträdgårdar och utmärkta naturstigar. Fagersjöskogen erbjuder tysta områden och fina sportmöjligheter året runt. Högdalstopparna utvecklas till ett attraktivt och välbesökt rekreationsområde med stora möjligheter till spontanidrott, friluftsliv, natur- och kulturupplevelser.

Offentliga rum

Det offentliga rummet är det rumsliga kittet som binder samman stadsbebyggelsen. Per definition har alla tillgång till det offentliga rummet men i praktiken kan den allmänliga tillgängligheten ofta förbättras så att fler målgrupper får tillgång till det.

”Det offentliga rummet utgörs av platser i staden dit allmänheten har tillträde, till exempel torg, gator, parker, grönområden och shoppingcentrum.”²

Det gemensamma offentliga rummet – kultur- och naturlandskapet med rekreationsområden och infrastruktur – strukturerar, organiserar och håller samman området. Landskapet och det gröna är också synligt i gaturummet. Flera av de nya lokalgatorna föreslås trädplanterade med gröna förgårdar eller med direkt kontakt med park eller natur.

Det offentliga rummet kan vara antingen grönt eller mer hårdgjort till sin karaktär. Entréer till Hanvedenkilen är viktiga portar till de gröna offentliga rummen. Därför föreslås dessa utvecklas till tydligare och mer informativa platser med parkeringsmöjligheter.

² Arkitektur Stockholm – en strategi för stadens gestaltning

Ett annat exempel på förändring av det offentliga rummet är gestaltningen av Magelungsvägen längs med den nya exploateringen (Magelungens strand). Rågdalen är ett viktigt stråk som sammanbinder centrala Rågsved med friområdet. Den fortsatta utvecklingen och upprustningen av Rågdalen är angelägen.

Det är av största vikt att offentliga rum utformas med omsorg, ges en medveten gestaltning och uppförs i material av hög kvalitet i enlighet med tankarna i det pågående arbetet med *Arkitektur Stockholm*². I den efterföljande planeringen behöver ekonomiska medel avsättas för att säkerställa kvalitet, drift och underhåll av offentliga ytor i samband med att området byggs ut etappvis.

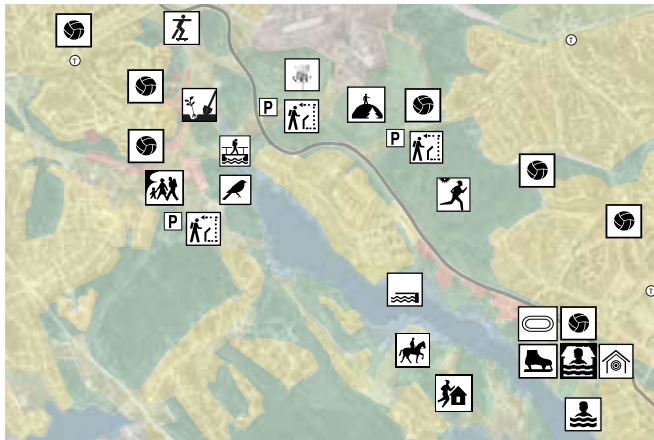

Bilden illustrerar visionen för sambandet som utvecklad mötesplats - exemplet Rågsveds friområde med spänger över våtmarker, upptäckandet av naturvärden och fågelskådning vid Magelungen. Illustration: Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB

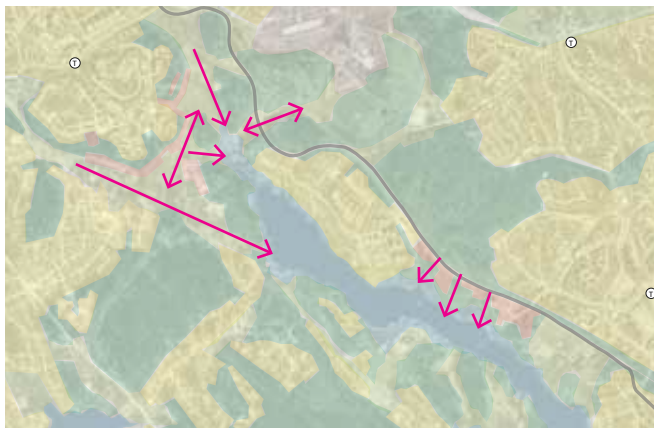

Bilden illustrerar visionen för sambandet som utvecklad mötesplats, tillgängliggjord grönstruktur, ett stort utbud av olika utomhusaktiviteter och rekreationsmöjligheter.

Illustration: Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB

Symbolerna visar exempel på aktiviteter inom programområdet.
Illustration: stadsbyggnadskontoret.

Pilarna visar dalgångarnas riktningar i det södertörniska sprickdalslandskapet. Programförslaget innebär att dalgångarna röjs från sly för att synliggöra sjön Magelungen.
Illustration: stadsbyggnadskontoret.

Koppla samman staden...genom förstärkning av infrastrukturen

Programområdet har en fungerande trafikinfrastruktur och är kollektivtrafikförsörjt med såväl tunnelbana som pendeltåg och bussar. Dock kan infrastrukturen förbättras. En väl fungerande infrastruktur för alla transportslag men särskilt förbättrad kollektivtrafik, goda gång- och cykelmöjligheter är viktiga pusselbitar i utmaningen att utveckla sambandet mellan Högdalen och Farsta.

Vägledning i Översiktsplanen:

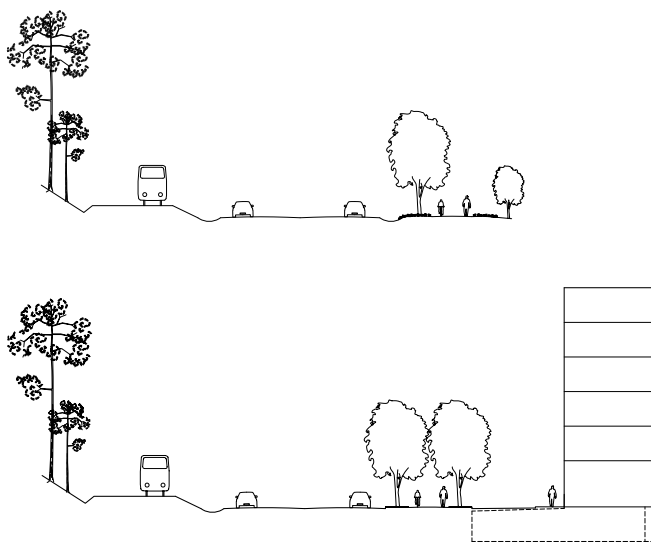
- Verka för attraktiva kommunikationsstråk mellan ytterstadens tyngdpunkter för att stödja ett hållbart resande.
- Utveckla sambandet mellan trafikplanering och bebyggelseplanering för ett effektivt genomförande av angelägen infrastruktur.

Målkonflikter:

- Svårighet att skapa samspel mellan trafikplaneringen och bebyggelseplanering på grund av olika huvudmän.
- Angelägna regionala kollektivtrafiksatsningar omgärdas av osäkerhet vad gäller finansiering och tidsaspekten i genomförandet.

Magelungsvägens vägens karaktär

Maglungsvägen sträckning genom programområdet har idag karaktären av en landsväg - ett bitvis otydligt och brett gaturum genom ett igenvuxet landskap. Vägens karakteristiska slingrande form finns illustrerad redan i socknens häradsekonomiska karta från 1901-06. I programförslaget föreslås Magelungsvägen bitvis få nya karaktärer. Där vägen går genom bebyggelse blir det en mer stadslig gatumiljö. Den nya bebyggelsen nås via en parallell lokalgata medan trafik flyter på i mittstråket (50 km/h). Längs stora sträckor behålls och förstärks den befintliga landsvägskaraktären med förbättrade utblickar mot vattnet och landskapet (70 km/h).

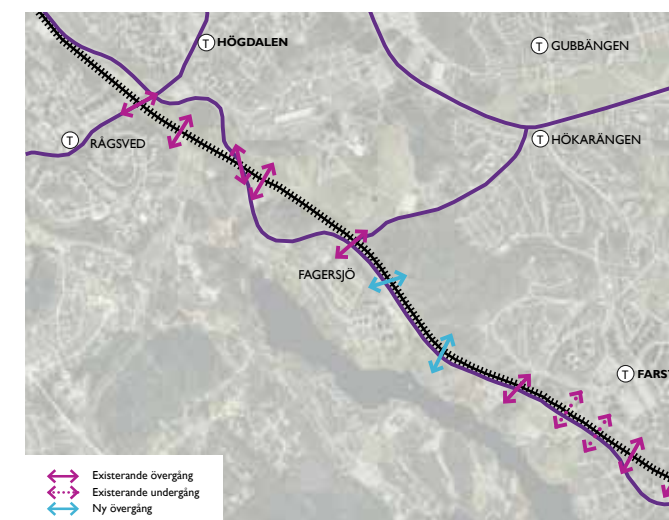

Sektioner på Magelungsvägens olika gatukaraktärer.
Illustration: Nyréns Arkitektkontor

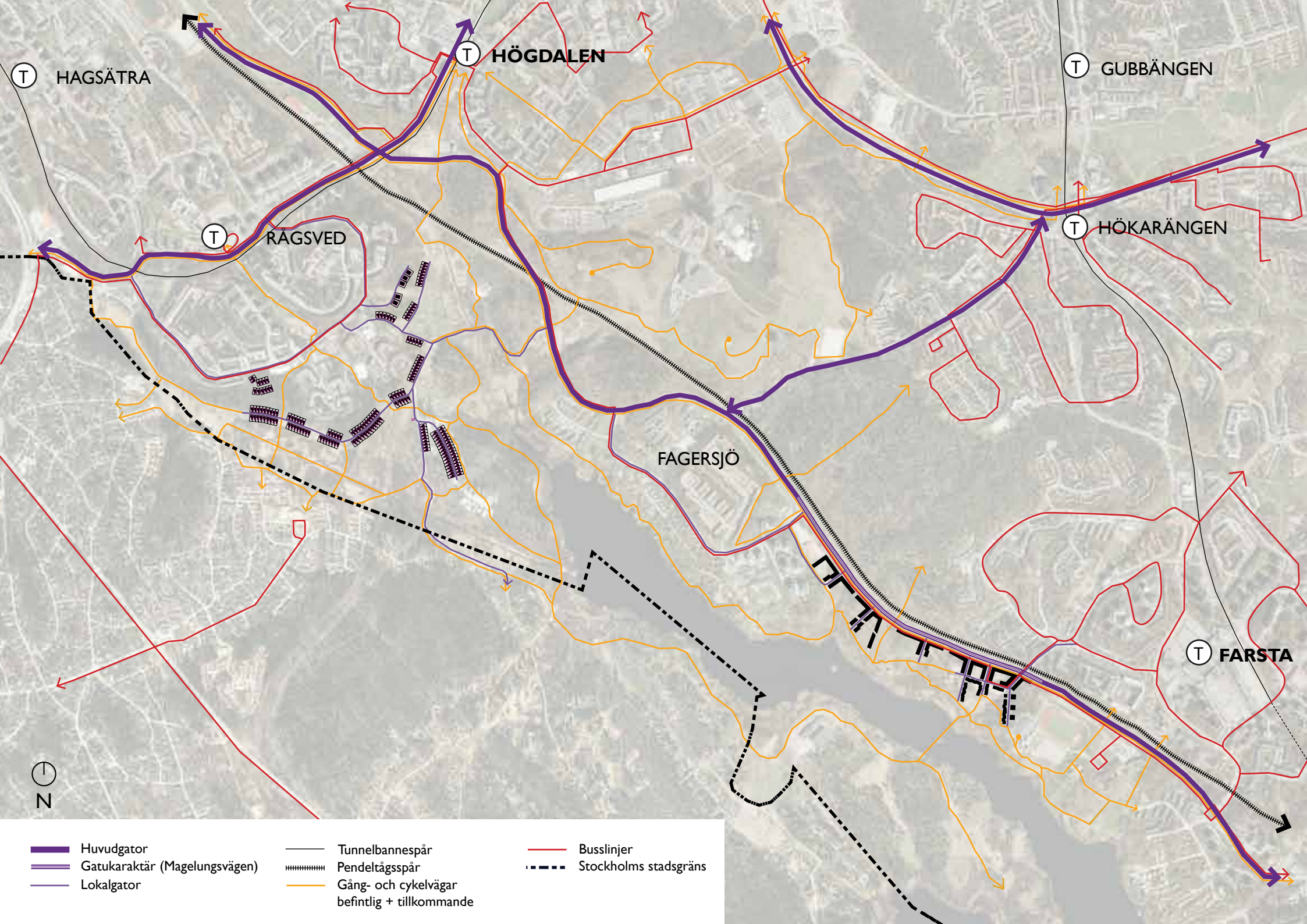
Motstående sida: Schematisk bild över infrastrukturen i programområdet - huvudgator, lokalgator, Magelungsvägens gatukaraktär, cykel- och gångvägar, pendeltågsspår, tunnelbanespår och bussvägar är utmarkerade på kartan. Illustration: stadsbyggnadskontoret

Den häradssekonomiska kartan från 1901-1906 baseras på laga skiftekartor och ger en överblick över markanvändning, vegetation, bebyggelse, kommunikationer och gränser. Källa: Lantmäteriet

Kartan illustrerar existerande och föreslagna över- och undergångar över väg och järnväg. Illustration: stadsbyggnadskontoret

T HAGSÄTRA

T HÖGDALEN

T GUBBÄNGEN

T RÅGSVED

T HÖKARÄNGEN

FAGERSJÖ

T FARSTA

N

Huvudgator	Tunnelbannespår	Busslinjer
Gatukaraktär (Magelungsvägen)	Pendeltågsspår	Stockholms stadsgräns
Lokalgator	Gång- och cykelvägar befintlig + tillkommande	

Utvecklat gatunät

Programområdet innefattar delar av sex stadsdelar med redan befintliga strukturer och gatunät. Programmets utvecklade struktur kopplar an till och bygger vidare på dagens situation. Gatunätet fyller en viktig roll som sammankopplande faktor, för orienterbarhet och tillgänglighet. Det utvecklade gatunätet hanterar mötet mellan två övergripande stråk, det mellan Hanvedenkilen och Magelungsvägen.

Strukturen är utformad för att skapa tillgänglighet för alla transportslag. Dock prioriteras vissa transportslag i vissa sträckningar. Till exempel är Magelungens vägsträckning ca 4 km lång mellan Högdalen och Farsta. Därför är bil, kollektivtrafik och cykel mest intressant i syfte att skapa möjligheter för arbetspendling och underlätta för vardagens ärenden. I de tvärgående kopplingarna är promenad- och cykelstråk mer prioriterade i syfte att överbrygga barriärer som väg och järnväg.

Kopplingar över Magelungsvägen och Nynäsbanan

Den föreslagna strukturen innebär att två nya planskilda korsningar över väg och järnväg tillskapas. Fagersjö kopplas tydligare till Hökarängen och Fagersjöskogen via en ny gång- och cykelbro över Magelungsvägen och Nynäsbanan. Denna koppling kan vara svår att utforma på grund av dramatiska höjdskillnader, varför frågan bör utredas vidare. Vid Magelungens strand möjliggör en gång- och cykelbro kopplingen mellan Fagersjöskogen och sjön Magelugnen.

Förbättrad kollektivtrafik

Att den tvärgående kollektivtrafiken i Söderort behöver förstärkas är en tydlig slutsats från dialogarbetet inom ramen för Vision för Söderort 2030. En förbättrad kollektivtrafik, genom utökad turtäthet, ger möjlighet till ett mer hållbart resande. Framtida investeringar i kollektivtrafik i Söderort är därför angelägna.

Den nya bebyggelsen vid Magelungens strand skapar möjlighet för en utökad turtäthet på den befintliga busslinjen 167 genom att bidra med ett större resandeunderlag. En sådan förändring innebär förbättrade möjligheter till tvärgående resande och en snabb koppling mellan Farsta och Högdalen. Bebyggelsen i Snösätraområdet utgör ett för litet tillskott i resandeunderlag för att motivera nya linjedragningar. Dock har området tillgång till Rågsveds tunnelbanestation (ca 900 m).

Magelungsvägen är en relativt bred väg och kantas av trafikreservat i vissa sträckor. Trafikreservatet kan ses som en framtida potential vid utbyggnad av kollektivtrafik, t.ex. Kollektivtrafikkörfält, spårväg, snabba busskörfält mm. Tack vare trafikreservatets väl tilltagna bredd kan delar av det tas i anspråk för bostadsbebyggelse efter noggrann avvägning. I och med SL:s pågående arbete med spårvägs- och stamnätsstrategi för Stockholmsregionen kommer trafikförsörjningen för programområdet att ses över. Arbetet, som bland annat ska formulera principer för hur kollektivtrafiken i form av spårvagnar och stombussar ska prioriteras i gaturummet, identifiera stråk som är lämpliga för spårvägsutbyggnad och stombuss samt undersöka linjesträckningar och turtäthet. Eventuella förbättringar av kollektivtrafiken kan tidigast tas ställning till efter dess att strategiarbetet är avslutat.

Utredning av pendeltågsstation i Fagersjö

I samband med att Södertörns villastad växte fram anlades en järnvägsstation i Fagersjö. Tanken var att järnvägen skulle försörja området med kollektivtrafik. Stationen stängdes år 1963 och ersattes med matarbussar.

Idén om att återigen anlägga en pendeltågsstation längs Nynäsbanan vid Fagersjö aktualiseras med jämna mellanrum. Den längsta sträckan mellan två stationer återfinns mellan stationen i Älvsjö och den i Farsta strand. I vision för Söderort 2030 beskrivs möjligheterna att anlägga en ny pendeltågsstation i Fagersjö. I och med programarbetet har förutsättningarna för att öppna en pendeltågsstation utretts.

SL:s utredning visar att det skulle krävas en stor andel bostäder samt ett väsentligt tillskott av nya arbetsplatser i Fagersjöskogen för att kunna motivera en station. Den samhällsekonomiska nyttan av en ny station (tidsperspektiv 2030) beräknas bli låg bland annat på grund av den restidsförsämring som ett ytterligare stopp skulle innebära för övriga resenärer. Om området kompletteras med fler arbetsplatser för att göra området till en attraktivare målpunkt så kan det, ur SL:s perspektiv, vara intressant att göra en ny trafikanalys för en pendeltågsstation i Fagersjö.

Från stadens perspektiv skulle en pendeltågsstation i Fagersjö innebära ett stort tillskott till stadens bostadsförsörjning och intäkter genom försäljning av mark. Stationen skulle innebära en avsevärt förbättrad kollektivtrafiksituation för den befintliga stadsdelen Fagersjö, och en god koppling norrut mot Hökarängen. En pendeltågsstation i Fagersjö skulle också bidra till en förbättrad tvärgående kollektivtrafik i Söderort.

Dock bedöms möjligheten att tillskapa många arbetsplatser i området som små med rådande marknadsförutsättningar. Fagersjöskogen besitter unika ekologiska och rekreativa värden och utgör en värdekärna i den regionala gröstrukturen - kvaliteter som står i konflikt med en potentiell exploatering. Efter diskussion med berörda myndigheter och noggrant övervägande, har staden valt att inte gå vidare med pendeltågsstation i Fagersjö i dagsläget. I ett framtida scenario där staden fortsätter att växa i rekordtakt och där utvecklingen av översiktsplanens föreslagna tyngdpunkter inte räcker till för att tillgodose bostadsförsörjningsbehovet, kan frågan om pendeltågsstation i Fagersjö aktualiseras på nytt.

Framtida utblickar gällande infrastruktur

Ur ett transportsystemperspektiv utgör sambandssträckan mellan Högdalen och Farsta en länk i ett nät av sambandskopplingar (se översiktsplanens plankarta, s.9 i programmet). Sambandet fortsätter nordväst mot Älvsjö, som idag är en kollektivtrafikknutpunkt och i och med byggandet av Citybanan ytterligare förstärker sin position i kollektivtrafiknätet. Pendeltågslinjen mot Nynäshamn, som skär genom området, utgör en viktig kollektivtrafiklänk för Söderort. Tillsammans med lokalbussar, stombussar och tunnelbanan står järnvägen för områdets huvudsakliga kollektivtrafikutbud. Idag stannar pendeltåget i Älvsjö och Farsta strand. Nynäsbanan fortsätter till Farsta vidare sydost mot Huddinge och utgör en viktig regional koppling för Södertörn och sydost-sektorn in mot centrala Stockholm.

Inom ramen för programarbetet har frågan om en pendeltågsstation i Fagersjö utrets. Bilden illustrerar hur ett strukturförslag för området runt en pendeltågsstation i Fagersjö skulle kunna se ut. Efter diskussion med berörda myndigheter och noggrant övervägande, har staden valt att inte gå vidare med pendeltågsstation i Fagersjö i dagsläget, vilket innebär att exploatering i Fagersjöskogen inte är aktuellt med rådande förutsättningar. Illustration: Nyréns Arkitektkontor

Dialog – en viktig del av stadsbyggnadsprocessen

Stockholm växer och utvecklas snabbt. Frågor om stadens utveckling, gestaltning och utformningen engagerar Stockholmare. I enlighet med stadens vision om att skapa ett medborgarnas Stockholm genomförs medborgardialoger. Söderort (och därigenom programområdet) har genom olika processer varit föremål för samtal mellan staden, boende och verksamma i området. Till exempel diskuterades stadens översiktsplan bland annat i Farsta centrum (2009), framtagandet av Vision för Söderort 2030 förgicks av ett omfattande dialogarbete (2009) och boendedialogerna i Rågsved, Hökarängen och Farsta strand (2010) har alla bidragit med underlag.

Tidig medborgardialog i programarbetet

Inom ramen för programarbetet har särskilda fokusgruppsamtal genomförts med ungdomar på ungdomsgårdar (UD) i Fagersjö, Farsta, Högdalen och Rågsved. En workshop om sammankoppling arrangerades för särskilt inbjudna lokala intresseföreningar (IF). De lokala kunskaperna och idéerna har varit en viktig utgångspunkt för programarbetet. Stockholms stad vill tacka dig som deltog i dialogaktiviteterna för ditt bidrag med ovärderlig lokalkunskap!

Kommentarerna är ett urval av synpunkter som framkom i samband med dialogerna. Synpunkterna pekar ibland i en viss riktning medan andra visar på motstridiga intressen. Vissa synpunkter har inarbetats i förslaget, andra inte. Inom ramen för programmet har alla synpunkter beaktats och avvägts med enskilda och allmänna intressen, i de båda vågskållarna, samt med utgångspunkt i de politiska uppdragen.

Tunnelbanan borde förlängas från Hagsätra-Älvsjö alternativt annan spårförbindelse. (IF)

Bostäder ska inte byggas utan att grönstrukturen förbättras. (IF)

Problemet är att det inte finns så mycket att göra, det finns tre fotbollsplaner i dåligt skick citat från Fagersjö (UD)

Ån för dagvattenhantering behöver förbättras (likt Alhagen i Nynäshamn). (IF)

Rågsved kan förtätas istället för att det byggs i Snösätra industriområde. Ett område som kan bebyggas är fotbollsplanen mitt emot Lidl vid Huddingevägen/Rågsvedsvägen. (IF)

Satsa på att småföretagen kan utvecklas i de många lediga och billiga lokaler som finns i hela söderort. (IF)

Grustag och soptippar i området måste bort. (IF)

Bättre koppling Rågsved-Högdalen skulle uppnås genom att Rågsvedsvägen där emellan gjordes trivsammare. (IF)

Koloniområdena är populära. Alla lotter är uthyrda och det finns kö. (IF)

Restaurera Magelungen och muddra Fagersjöviken! (IF)

Rågsved kan utvecklas genom utvecklingen av grönområdet/ friområdet. (IF)

Huddinge förefaller närmare än Stockholm ibland. Hur fungerar samarbetet mellan de två kommunerna? Kan kommunikationerna mellan Huddinge och Stockholm göras bättre? (IF)

Småhus i friområdet bidrar till ökad privatisering och hög belastning på den känsliga naturen. (IF)

Fler kopplingar i kollektivtrafiken. (IF)

Pendeltågsstation i Fagersjö diskuterades. Tidigare föreslaget läge för station ligger så att det ändå är ganska långt till stationen för dem som bor i Fagersjö. Bättre bussutbud kanske bättre. (IF)

Det finns tre upplagsområden längs Magelungsvägen vid Snösätra-Fagersjö som förfular miljön som borde kunna användas för annat. (IF)

Träffpunkter kopplar ihop. T ex lockade den nu ned- brunna föreningslokalen Cyklopen ungdomar från alla stadsdelarna. Älvsjöba- det är ett annat exempel. (IF)

Våtmarken/sumpmarken Fagersjö – Rågsved har promenadstigar och spångar som behöver renoveras/rustas för att det ska vara lättare att röra sig mellan områdena. (IF)

Man bör bygga smart, inte som i Kärrtorp vid dalen eller som skokartongerna i Skarpnäck. (UD)

Ekopark Syd bör förverkligas. (IF)

Barriärer som Magelungsvägen och järnvägen kan byggas över/under med ekodukter eller gångvägar för att skapa samband för både människor och djur. (IF)

Bättre koppling Farsta-Älvsjö genom fler bussar. (IF)

Utveckla cykelstaden för att koppla samman söderorts stadsdelar och centrumområden, istället för att tillämpa promenadstaden – med cykel blir omlandet större/man når längre mätt i tid. (IF)

Viktigt att grönområdet är lätt att nå. (IF)

Mer bebyggelse längs Magelungsvägen vore inte fel. Mageungsvägen bör breddas för att man ska vilja gå och cykla där. (IF)

Synpunkter på att Rågsveds centrum måste göras om. Det är mörkt och ligger långt ner. (IF)

Sjön Magelugnen är så äcklig att när man sticker ner fingret blir det grönt (UD)

Magelungsviken bör få större vattenyta. Och utnyttjas mer. Kanotaktiviteter mm. (IF)

Ta inte bort skogen för då blir det för tomt och ungdomar har inga ställen att vara ifred på (UD)

Det är läskigt och farligt i Mördarskogen (den branta slänten ner mot Snösätra) (UD)

Bygg bort fula områden och spara det vackra. Utveckla idrottsprofilen/friluftslivet/rekreatiomsområden. (IF)

En förbättring av Magelungens norra del kan binda samman Rågsved och Fagersjö – det går att använda grönstrukturen för att koppla ihop stadsdelarna. (IF)

PROGRAMOMRÅDET IDAG OCH KONSEKVENSER AV FÖRSLAGET

I följande avsnitt beskrivs programområdet i dagsläget och vilka konsekvenser samrådsförslaget bedöms medföra i olika sakfrågor; se rubrikindelning nedan. Bedömningen utgår från stadens översiktsplan och strategin om att koppla samman staden. Konsekvensbedömningen gör ett försök att belysa olika sakfrågor ur ett hållbarhetsperspektiv, det vill säga genom att beskriva förslagets ekologiska, ekonomiska och sociala konsekvenser. Förhoppningen är att det ska vara lätt att förstå vilka förändringar programförslaget föranleder jämfört med dagens situation och vidare ge underlag och förståelse för gjorda avvägningar i planeringen.

Magelungsvägen

Programområdet inrymmer trafikleden Magelungsvägen som är en viktig tvärgående länk mellan E4:an i väster (via Älvsjövägen och Örbyleden) och Nynäsvägen i öster. Trafikmätningar visar att vägen har ett trafikflöde om i snitt cirka 18 000 fordon per dygn. Vissa sträckningar uppvisar mindre flöden och andra något större. Mätningen från 1998 kan trots flera år på nacken anses aktuella med hänvisning till nyare delmätningar som bekräftar att bilden stämmer i stort.

Magelungsvägen har bitvis karaktären av en bred landsväg med tillåten hastighet om maximalt 70 km/h med ett körfält i vardera riktningen. En utgångspunkt är att vägens kapacitet inte får försämrats. Vägen trafikeras endast bitvis av farligt gods. För mer information om riskfaktorer, se avsnitt *Riskfaktorer*.

Konsekvenser: Magelungsvägen

Maglungsvägens uppgift som trafikled i trafiksystemet förändras inte i och med förslaget. Vägen kommer således även framöver att utgöra en viktig tvärgående länk i Söderort. Vidare har initiala grova bedömningar av framkomlighet och kapacitet visat att vägen klarar den framtida trafikallsträng som förslaget genererar. Dock har vissa av vägens korsningar identifierats för högre belastning och kan eventuellt bli föremål för mindre ombyggnad. På sträckor förändras vägens karaktär till att bli en mer stadslig gata med parallellgata. De sträckor som behåller karaktären av landsväg förstärks genom slyröjning och skötsel kring vägen. Genom att vägens karaktärer förstärks och lyfts fram blir Magelungsvägen ett trevligare gaturum för alla som vistas där.

Kollektivtrafik

Högdalen, Rågsved, Hökarängen, Farsta strand och Farsta är kollektivtrafikförsörjda via tunnelbanans gröna linje (dock via olika grenar). Vidare passerar pendeltågslinjen Bålsta-Nynäshamn (J35) med stopp i Farsta strand. Fagersjö försörjs något bristfälligt med busstrafik från Högdalen och Farsta. Fagersjö är en av få ”tunnelbanestadsdelar” utan tunnelbana.

Konsekvenser: Kollektivtrafik

Den nya bebyggelsen vid Magelungens strand skapar ett större resandeunderlag vilket ger möjlighet till en utökad turtäthet på den befintliga busslinjen 167. Ytterligare förbättringar av den tvärgående kollektivtrafiken, såsom separata kollektivtrafikkörfält, spårväg, eller effektiv bussförbindelse är beroende av slutsatser från arbetet med stomnätstrategin (deletapp 2).

Den föreslagna bebyggelsen i Snösättraområdet innebär inte ett tillräckligt underlag för ytterligare kollektivtrafik, såsom en ny busslinje. Möjligheten att dra vidare buss 705 från Huddinge via Snösättraområdet och vidare till Rågsveds tunnelbana bedöms också som liten på grund av för litet tillkommande resandeunderlag. Området kollektivtrafikförsörjs via Rågsveds tunnelbanestation. Avståndet till tunnelbanestationen är cirka 900 m (fågelvägen).

I anslutning till programområdet på andra sidan kommungränsen, i Huddinge kommun, pågår ett arbete med att permanenta fritidshus i Högmora. I dagsläget bedöms kollektivtrafikmöjligheterna för Högmoraområdet som små men i framtiden kan förutsättningarna förändras och en ny busslinje bli aktuell. En kollektivtrafikförsörjning av Högmoraområdet skulle kunna samordnas med infrastrukturen i Snösättraområdet och bli en bra koppling vidare mot någon av de närliggande tunnelbanestationerna på Stockholmsidan. Därför bör en exploatering av det före detta företagsområdet inte omöjliggöra möjligheterna till kollektivtrafik i framtiden.

I Vision för Söderort 2030 beskrivs möjligheterna att anlägga en ny pendeltågsstation längs Nynäsbanan i Fagersjö. I och med programarbetet har förutsättningarna för att öppna en pendeltågsstation utretts. Det skulle krävas en stor andel bostäder och arbetsplatser för att kunna motivera en station vid Fagersjö. Efter diskussion med berörda myndigheter har staden valt att inte gå vidare med en pendeltågsstation i Fagersjö i dagsläget. För mer information om utredningen, se s. 22 i programmet.

Trafiksäkerhet och framkomlighet

Trafikinфраstrukturen har god trafiksäkerhet och uppvisar relativt låga tal i olycksstatistiken. Generellt är framkomligheten god i båda riktningarna på Magelungsvägen.

Konsekvenser: Trafiksäkerhet och framkomlighet

Grova initiala bedömningar av framkomlighet och kapacitet har visat att Magelungsvägen klarar den framtida trafikallströmning som förslaget genererar. Dock har vissa av vägens korsningar identifierats för högre belastning och kan eventuellt bli föremål för mindre ombyggnad.

Korsningen Fagersjövägen/Magelungsvägen bedöms inte klara den trafikallströmning som exploateringen i programförslaget innebär, med risk för försämrad trafiksäkerhet. Studier kommer att genomföras för att utreda vilka lösningar som finns för att förbättra kapaciteten samt trafiksäkerheten.

Gång- och cykeltrafik

I programområdet finns ett nät av gång- och cykelvägar av olika karaktär. Parallellt med Magelungsvägen löper en gång- och cykelväg på egen bana. Avstånden mellan målpunkter inom programområdet är stora och trafikmiljön landsbygdslignande. Det finns en promenadslänga runt sjön men vissa länkar i sträckorna går långt från strandkanten.

Längs Magelungsvägen finns det ett regionalt cykelstråk som i stor utsträckning används av pendlingscyklister. I bostadsområdena inom programområdet finns lokala cykelstråk som främst tillgodoser de lokala behoven.

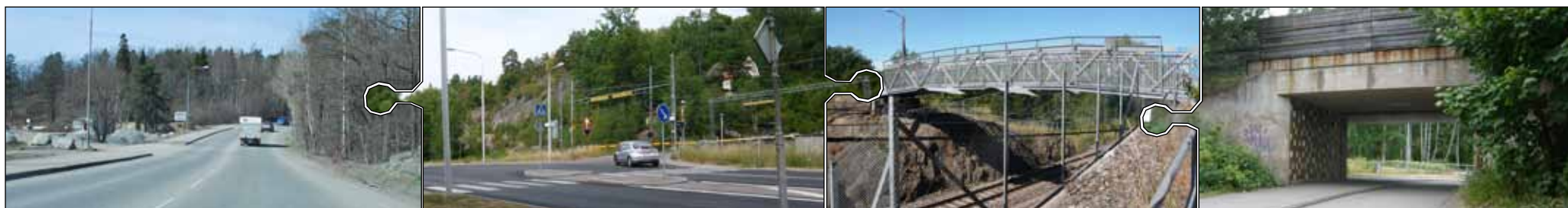
Konsekvenser: Gång- och cykeltrafik

I programförslaget föreslås att ett tydligt och sammanhängande promenadstråk skapas längs strandkanten runt hela sjön, vilket ger en bättre tillgänglighet till sjön samt ökade rekreativvärden. Programförslaget innehåller även förslag på gång- och cykelviadukter över järnvägen samt Magelungsvägen, vilket skulle bidra till att förbättra tillgängligheten av Fagersjöskogen samt sjön Magelungen med dess naturområde samt minska barriäreffekten av järnvägen och Magelungsvägen. Gång- och cykelkopp-

lingen mellan Fagersjö och Fagersjöskogen kan vara svår att utforma på grund av dramatiska höjdskillnader, varför frågan bör utredas vidare.

I och med programförslaget utvecklas gång- och cykelnätet. Nya sträckningar tillkommer och några befintliga sträckningar vidareutvecklas och ges en ny utformning. Bebyggelsen i Snösätra är placerad vid/på vissa gång- och cykelvägar, detta kommer att studeras vidare och ersättas. Staden arbetar med framtagande av en ny cykelplan vilken kommer att ligga till grund för framtida prioriteringar i utbyggnaden av cykelnätet.

Snösättravägen utgör en av få kopplingar över kommungränsen mellan Stockholms stad och Huddinge kommun. I dagsläget är den avstängd med en bom för passerade biltrafik på Huddingesidan. Programförslaget poängterar vikten av kopplingar av detta slag för att underlätta rörelser mellan kommunerna. På kort sikt fortsätter vägen att vara en viktig gång- och cykelkoppling men i ett framtidsperspektiv, i takt med att Snösätra företagsområde omvandlas till bostadsområde, bör en trafikutredning undersöka vilka konsekvenser en öppning av Snösättravägen för alla trafikslag skulle medföra.

Landskapsbild

Området utgörs i delar av ett vackert gammalt kulturlandskap där betande tamdjur hållit sprickdalsgångarna öppna i årtusenden (1500-3000 år) fram till omkring år 1950. De skogsklädda höjderna, ädellövs-kogen, hällmarkerna, naturstränderna, det rika fågel- och djurlivet samt Stockholms stads största våtmark bidrar till att skapa ett starkt historiskt landskap inom Stockholm. Stora delar utav programområdets naturmark ingår i habitatnätverk för groddjur, barrskogsfåglar samt eklevande arter.

Naturen i Rågsveds friområde ingår i kulturlandskapet med öppna långstäckta dalgångar, skogsklädda höjder, ekdungar, hasselbackar, barrskog samt ädellövs-kog. Den befintliga blandskogen karaktäriseras av varierad flerskiktad vegetation. Förutom ek och tall finns det sälg, björk, rönn och enar spridda i området samt alm, ask och lind.

Fagersjöskogen består till största delen av hällmarktallskog med inslag av barr-, bland-, ädel- och sumpskog. Området är viktigt för barrskogsfåglar men också för spridningen av groddjur.

Magelungens norra strand är ett tidigare betat kulturlandskap med öppen gräsmark som på sina ställen har börjat sly igen blandat med ädellöv- och blandskog. Ekbackar öppnar upp mot stränderna som på sina ställen har djupa vassbäddar med ett rikt fågelliv.

Konsekvenser: Landskapsbild

I enlighet med tidigare stadsbyggnadsprinciper placeras bebyggelsen på branter och höjder och dalgångarna sparas. På så sätt blir den nytillkommande bebyggelsen ett naturligt komplement till den befintliga bebyggelsen.

Delar av frisk-fuktig ängsmark samt blandskogen i slutningarna ned från Rågsved kommer att tas i anspråk för exploatering. Betesängar tillsammans med koloniområdena kommer att bevaras och nya mötesrum i grönstrukturen kommer att tillskapas. I samband med den föreslagna exploateringen kommer landskapet i Rågsveds friområde att tillgängliggöras och öppnas upp, ekar friställas, områden av sly röjas för att återigen förstärka det historiska odlingslandskapet, stigar rustas upp och nya anläggs, våtmarken längs Magelungsdiket restaureras och vattenspeglar skapas för att möjliggöra rekreation och attrahera fler arter av häckande fåglar.

Den befintliga känslan av tyst stor skog kommer att till stor utsträckning bevaras intakt i Fagersjöskogen. Nya entréer med GC vägar kommer att skapas för att möjliggöra en effektiv och säker pendling till Hökarängens tunnelbanestation.

Exploateringen längst Magelungen norra strand kommer att placeras så att det karakteristiska landskapet tydligt går att utläsa. Bebyggelsen förläggs mot Magelungsvägen för att skapa ett landskap som öppnar upp mot Magelungen. Ek-kullar sparas, sly röjs och strandlinjen kommer att framhävas genom ett nytt promenadstråk runt sjön samt varsamt placerade bryggor och spänger.

Hanvedenkilen

Inom programområdet återfinns en av Stockholms tio gröna regionala kilar, Hanvedenkilen. Kilen karakteriseras av ”storskog” med många sjöar. Skogarnas fauna ger goda förutsättningar för bär- och svamplockning och de är populära ströv- och motionsområden, vilket avspeglas i den rika förekomsten av spår och leder som korsar området. Genom kilens södra delar passerar bland annat Sörmlandsleden.

I rapporten, Stockholms ekologiska infrastruktur (Stadsbyggnadskontoret 2004), pekas stora delar av programområdets naturmark ut som spridningszoner och/eller värdekärnor. I spridningszoner förekommer en stor andel särskilt värdefulla biotoper. Värdekärnor avser områden inom spridningszonerna med särskilt höga naturvärden. Dessa utgör viktiga förutsättningar för biologisk mångfald. Inom Stockholms del av Hanvedenkilen har flera rödlistade arter identifierats. Delar av kilen (Fagersjöskogen) är ett av få kvarvarande tysta områden i Söderort. Rågsveds friområde har två känsliga våtmarker med diken som leder vatten till sjön Magelungen. Både Rågsveds friområde och Fagersjöskogen har tidigare varit föremål för naturreservatsbildning i enlighet med Översiktsplan 1999. I dagsläget finns inget sådant uppdrag.

Inom kilen finns inte enbart höga naturvärden. Här återfinns även många störande verksamheter såsom företagsområden, upplag, täkter och trafikleder. Dessa områden delar kilen och utgör ofta barriärer i grönstrukturen. Inom programområdet skärs kilen av Nynäsbanan, Magelungsvägen och begränsas av bebyggelsen i Rågsved, Högdalen, Hökarängen, Fagersjö, Farsta samt Farsta strand.

Konsekvenser: Hanvedenkilen

I programarbetet har grönkilens värden och dess spridningsvägar studerats noggrant. Naturmarken inom programområdet har så höga värden att de till stora delar bör bevaras. Om den biologiska mångfalden går förlorad kan den inte ersättas inom överskådlig tid. Mot bakgrund av detta har en avvägning av vilka ytor som lämpar sig för exploatering och/eller ändrad markanvändning gjorts.

Fagersjöskogen påverkas endast i liten utsträckning av programförslaget. Genom utbyggnad av två entréer till Högdalstopparna med parkering och informationsplatser samt utbyggnaden av två nya GC-broar över Magelungsvägen och GC-vägar genom skogen kan bebyggelsen och naturen på ömse sidor av vägen kopplas samman bättre.

Exploateringen längst Magelungens strand har potentiellt stora negativa konsekvenser för spridningsmöjligheterna för skogs- och ek levande arter samt amfibier. För att motverka detta är vidare studier om det lokala fågellivet, livet i strandkanten vid sjön samt spridningsmöjligheterna för skogs- och ek levande arter samt amfibier rekommenderade i nästa planeringsskede. Den föreslagna bebyggelsestrukturen längs Magelungens strand är utformad så att den bevarar befintliga ekbackar. Vid exploatering kan

amfibiernas spridningsmöjligheter förbättras genom att anläggning av grodtunnlar samt ledande fuktstigar med skuggplatser för återhämtning.

Sjön Magelungen uppvisar ett rikt fågelliv. Många arter häckar i de utbredda vassområdena. Det är av vikt att den föreslagna strandpromenaden och bryggparken anläggs på ett respektfullt sätt med detta i åtanke. Anläggningen av en ny sammanhängande strandpromenad runt hela sjön är mycket viktig för den sociala sammanhållningen, människors möjligheter att vistas och röra sig i naturen, som hälsobefrämjande åtgärd och som en förbättring av tillgängligheten till sjön. Bedömningen är att, förutsatt noggranna studier och att åtgärder genomförs, kan delar av spridningsmöjligheterna bibehållas i kombination med en ny exploatering och strandpromenad om utformat på rätt sätt.

Rågsveds friområde, en del av Hanvedenkilen, föreslås få en ny randbebyggelse i blandskogsbackarna runt södra Rågsved. De branta sluttningarna som leder ner mot friområdet innehåller en varierad natur och används delvis som lekmiljöer för barn. Då en liten del av sluttningarna tas i anspråk minskar barnens skogsleksmiljöer något i yta. Dock bedöms funktionen finnas kvar i tillräcklig

utsträckning. Där sluttningarna möter friområdet föreslås ny bebyggelse vilket innebär att delar av skogsbackarna och mindre ytor av friområdets plana mark tas i anspråk i randsområdena. I äldre villaområden med stora tomter kan dessa verka som spridningsvägar för djur och natur, men på grund av programförslagets föreslagna tomtstorlekar är det inte troligt att så kommer att vara fallet för Snösättraområdet. Dock påverkas inga större spridningsvägar eller andra värdekärnor.

Snösättra företagsområde kommer att avvecklas, marken saneras och därefter bebyggas med småhus. En sanering av marken kommer troligtvis leda till en förbättring av vattenkvaliteten i sjön Magelungen tack vare att färre föroreningar når vattenförekomsten än idag. Småhusbebyggelsen uppförs på den idag av företagsområdets redan i anspråkstagna ytan. Tack vare återanvändning av redan exploaterad mark i kombination med den planerade marksaneringen bedöms förändringen av markanvändningen medföra positiva konsekvenser för Hanvedenkilen jämfört med dagsläget.

Park- och grönområden

Planområdet består till största delen av skötselintensiv sluten naturmark. Längs med Magelungens norra strand vid Fagersjö återfinns det område där programmets parker är centrerade. Tre olika stadsdelsparker finns i området;

Fagersjöstranden – Naturpark. Upplevelsevärden består i möjligheten att ta promenader i och uppleva vild natur. Parken består av sluten till halvsluten skogsmiljö.

Farsta gård - Historisk park. Parken, som är av riksintresse för kulturminnesvärden, ligger i anslutning till den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i Farsta Gård.

Farsta IP- Aktivitetspark. Utformad efter aktiviteternas funktionsändamål, dvs. naturlandskapets topografi och vegetation har suddats ut. Parken består av öppna gräsytor, hårdgjorda gångvägar och är formgivna för intensiv användning.

Konsekvenser: Park- och grönområden

I programförslaget ges parkerna en viktig funktion. Förutom de rekreativa värdena kommer parkerna att fungera som rum längst en sammanvävd struktur av GC-vägar och naturstigar. De befintliga parkerna bevaras och nya kommer att tillskapas. Karaktären i parken längs Magelungens strand kommer dock att utvecklas.

Inom Rågsveds friområde kommer en ny landskapspark att skapas nedanför Rågdalen. Parken kommer att fungera som en mötesplats mellan den nya randbebyggelsen, bebyggelsen på Snösättragränd och den äldre i Rågsved. Nya stigar och mindre gröna rum kommer att skapas och bilda ett nät av möjligheter till utforskning av friområdet. De

befintliga koloniområdena kommer kunna spela en central roll som social mötesplats.

Genom två möjliga nya gång- och cykelbroar över Magelungsvägen och Nynäsbanan in i Fagersjöskogen tillgängliggörs skogen och dess kvaliteter för fler. Om någon av dessa kopplingar inte blir av påverkar det kontinuiteten i det gröna rummet.

I den nya bebyggelsen längst med Magelungens norra strand kommer det att skapas både mindre och större lekparkar med såväl modern karaktär som de som uppmuntrar till naturlek. Den föreslagna bryggparken kommer sannolikt utgöra ett viktigt socialt inslag i området. Informationsskyltar kommer uppmuntra till lärande medan soliga platser erbjuder rum för reflektion. Strandpromenaden blir en viktig del av parkrummet runt sjön.

Programförslaget innebär investeringar i park- och grönområden. Dessa investeringar och parkanläggningar kräver kontinuerligt underhåll för att upprätthålla en god kvalitet i det offentliga rummet. Detta innebär att stadsdelarnas budget för drift och underhåll bör öka i motsvarande grad.

Rekreation

Rågsveds friområde, Högdalstopparna, Fagersjöskogen, Farstanäset och Magelungens norra strand utgör alla delar av Hanvedenkilen. Kilen som sträcker sig från Södertörnsleden vidare norrut via Huddinge kommun in i Söderort mot Örbyleden besitter höga rekreativa värden.

I Rågsveds friområde finns koloniområden, möjligheter till skogslek, promenader, ett mindre elljusspår och

övrig rekreation. Rågsveds friområde är flitigt använt för rekreation genom de gångstråk som finns. Gångstråken förbinder även friområdet med Myrängen i angränsande Huddinge kommun.

Fagersjöskogen har två fotbollsplaner och ett elljusspår. Högdalstopparna används för bland annat mountainbiking, skateboardåkning, discgolf, skärmflygning, promenader samt fågelskådning.

Närmare Farsta finns Farsta Gård i anslutning till ett större idrottsplatsområde (Farsta IP). Nedanför Farsta IP finns ett större badområde, Farsta strandbad som oftast har bra badvattenkvalitet. Magelungen har stora naturvärden och utgör ett populärt friluftsområde för fiske, bad, kanot, båt-sport och vintertid även skidåkning och skridskoåkning. Fiskbeståndet är stort och artrikt, ett omfattande kräftfiske bedrivs också. Området längs med Magelungens norra strand används i huvudsak för promenader.

I anslutning till programområdet, på Farstanäset, ligger Farsta ridskola och Farstanäsets friluftsgård.

Konsekvenser: Rekreation

Programförslaget innebär att möjligheterna till rekreation i Rågsveds friområde bevaras och utvecklas genom att dalgångarna i huvudsak lämnas fria för bebyggelse. Dock planeras det befintliga företagsområdet i Snösätra samt delar av kanterna på dalgångarna att tas i anspråk för bebyggelse. Rekreativsmöjligheterna förbättras genom att dalgångarna i huvudsak bevaras, områdets ska slöröjas och göras attraktivare, nytillkommande lekplatser, parkbänkar med mera bidrar till mötesmöjligheter. Tillgängligheten till friområdet ökar genom tydligare entréer med

informationstavlor och parkeringsmöjligheter (delas med Högdalstopparna och Fagersjöskogen).

Högdalstopparna, med sin dramatiska topografi, har en unik potential att utvecklas till ett spännande och attraktivt rekreationsområde av regional betydelse. Staden arbetar enligt inriktningen i programmet för Högdalstopparna, antaget av kommunfullmäktige 2005, att utveckla området till ett attraktivt och välbesökt rekreationsområde med stora möjligheter till spontanidrott, friluftsliv, natur- och kulturupplevelser.

Möjligheterna till rekreation i Fagersjöskogen bedöms öka genom programförslaget. Tillgängligheten till skogen ökar genom tydligare entréer med informationstavlor och parkeringsmöjligheter (delas med Högdalstopparna) och två potentiella nya gång- och cykelförbindelser över Magelungsvägen.

I samband med bebyggelseexploateringen vid Magelungens norra strand anläggs en ny offentligt tillgänglig strandpromenad. Strandpromenaden ska ha generösa mått och med möjlighet att ta sig en bit ut i sjön via en bryggpark där vassens rika fågelliv kan beskådas. Strandpromenaden innebär att möjligheterna till en varierad och upplevelserik rekreation ökar i området, liksom tillgängligheten till sjön.

Sociala aspekter

Rågsved och Fagersjö har en högre arbetslöshet och lägre medelinkomst än genomsnittet för Söderort. Stadsdelarna karaktäriseras av en stor andel invånare med utländsk bakgrund samt en relativt stor andel barn.

Rågsveds bostadsutbud domineras i huvudsak av flerbostadshus med hyreslägenheter i allmännyttans regi. Området upplever en frekvent omflyttning i allmännyttans lägenheter. Fagersjö uppvisar en större mångfald av olika upplåtelseformer och hustyper. Här finns både privata sekelskiftesvillor och radhus samt flerbostadshus med hyreslägenheter i allmännyttans regi. Ett blandat bostadsutbud bedöms möjliggöra en mer varierad befolkningsammansättning än ett ensidigt bostadsutbud.

Rågsved har goda kollektiva kommunikationer genom tunnelbanans gröna linje och via bussförbindelser. Högdalen och Rågsved ligger nära varandra men länken däremellan är otrygg och har i den tidiga dialogen pekats ut som en utvecklingsbar koppling. Fagersjö försörjs något bristfälligt med busstrafik från Högdalen och Farsta. Fagersjö är Stockholms enda ”tunnelbanestadsdel” utan tunnelbana. Detta medverkar till att stadsdelens invånare får en begränsad tillgänglighet till omvärlden och funktioner som inte finns i närområdet idag (i större utsträckning) t.ex. arbetsplatser.

Inom ramen för programarbetet har en tidig dialog förts med både det lokala föreningslivet och med ett flertal ungdomar för att samla in synpunkter. Syftet var att ta del av lokalkunskaper och öka medborgarnas inflytande i programarbetet i ett tidigt skede i processen.

Konsekvenser: Sociala aspekter

Programförslaget innebär att nya bostadstyper tillförs till Rågsved och Fagersjö, vilket skulle kunna medge en bostadskarriär inom området samt attrahera nya hushåll. Det kan innebära ett visst utökat underlag för lokala butiker i

områdena. Nyproduktion bör sammankopplas med existerande strukturer så att det nya integreras i den existerande strukturen och bidrar till att utveckla identiteten i området. Ett viktigt instrument är att tillföra viktiga målpunkter i området som attraherar alla invånare och underlättar möten mellan människor.

Programförslagets fokus på att förbättra sambandet mellan Högdalen och Farsta syftar till att öka tillgängligheten både till och från programområdet. Även kopplingar inom programområdet stärks. Detta innebär bättre förutsättningar för såväl de som redan bor och arbetar i området att ta del av en större arbetsmarknad, som för de som önskar flytta till området eller söka ett arbete där.

Förbättrade kommunikationer till området kan också betyda att fler kan röra sig mellan stadsdelarna samt får möjlighet att ta del av programrådets natur- och kulturvärden. Tack vare det utvecklade gång- och cykelnätet, strandpromenaden runt sjön och tillgängligare natur bidrar förslaget till att överbrygga barriärer och till att fler människor kan mötas på områdets offentliga mötesplatser, både i urbana rum och i naturmiljöer.

Kopplingen mellan Rågsved och Högdalen är identifierad som viktig länk mellan stadsdelarna och programmet uppmärksammar dess betydelse. En översyn av kopplingen är intressant men görs inte inom ramen för programarbetet.

Förhoppningen är att den påbörjade dialogen ska fortsätta på ett konstruktivt sätt och att programförslaget uppnår en god legitimitet med ett slutresultat som är optimalt anpassat till rådande lokala strukturer.

Trygghet

I stadens trygghetsundersökningar konstateras det att utsattheten för brott inom området är i nivå med resterande Stockholm om man ser till mängden anmälda brott. Rågsved och Fagersjö uppvisar högre siffror i statistiken för antal anmälda brott jämfört med andra stadsdelar. Dessa stadsdelar avviker vad gäller ordningsstörningar då befolkningen upplever större problem med missbruk än genomsnittsbefolkningen. Vidare visar trygghetsundersökningen att en större andel av invånarna i programområdet än i staden som helhet är oroliga för att vistas ute efter mörkrets inbrott på grund av risken att utsättas för brott.

Konsekvenser: Trygghet

Den övergripande upplevelsen av trygghet i området bör påverkas positivt i och med programförslaget. Genom att yttermiljöerna förändras är förhoppningen att fler invånare kommer att uppleva en trygghet i de offentliga rummen. En generell förbättrad orienterbarhet och upprustning av gång- och cykelvägnätet tenderar att vara positiv för upplevelsen av trygghet. Dessa förbättringar gäller särskilt Rågsved och Fagersjö. Den tillkommande bebyggelsen som planeras i flera av områdets större rörelsestråk medför, givet god utformning, informell övervakning av tidigare ödsliga stråk.

Den kompletterande bebyggelsen i Snösätra kan komma att medföra att fler personer rör sig i Rågsveds friområde, speciellt då Snösätra företagsområde omvandlas. Rågdalen bör ur ett trygghetsperspektiv även i framtiden prioriteras som ett särskilt viktigt stråk mellan centrum, tunnelbana och friområdet. Ett tydligt och välordnat stråk medför att stråket upplevs som befolkat och därmed tryggt. En

viktig del är att skapa en genomtänkt belysning för stråket, som både stödjer stråkets innehåll men också förebygger otrygghet. Det är också viktigt att kompletterande trygghetsinsatser sker vid Rågsveds centrum, som är den huvudsakliga målpunkten för rörelser i t.ex. Rågdalen, samt att en målpunkt skapas i Snösätra så att stråket befolkas.

En bostadsexploatering längs Magelungens strand innebär att sträckan befolkas under större delar av dygnet, vilket i sin tur medför naturlig övervakning av passerande. Programförslaget innehåller två gång- och cykelbanor i anslutning till den nya bebyggelsen vilket är positivt för trygghetsupplevelsen då det ger användaren möjlighet att välja passage beroende på önskad upplevelse.

En ökad population i området genererar en ökad genomströmning av människor, vilket tenderar att leda till en viss prevention av bl.a. bostadsinbrott genom s.k. informell övervakning. För att motverka konflikter mellan boende och passerade, baksidan av informell övervakning, bör man i fortsatt planering beakta behovet av god orienterbarhet och tydliga skillnader mellan privata och offentliga miljöer.

Genom att omvandla tidigare upplagsplatser längs Magelungsvägen till entréer till rekreationsområdet, samtidigt som man förtydligar vad som är offentliga platser, skapar man en tydligare struktur i landskapet vilket är fördelaktigt för tryggheten. Dessa ytor kommer dock att vara ödsliga under stora delar av dygnet vilket kan uppfattas som otryggt i vissa sammanhang. På grund av att få människor förväntas använda dessa platser efter mörkrets inbrott är det sannolikt inte nödvändigt med mer genomgående trygghetsinsatser här.

Stadsbyggnadskarakterer

Gemensamt för stadsdelarna inom programområdet är det för tiden rådande planeringsidealet, det vi idag kallar tunnelbanestäder. Genom beslutet om utbyggnaden av tunnelbanan 1941 skapades förutsättningar att anlägga nya stadsdelar längre ut från den centrala staden. Idén, som kom att präglade Stockholms utbyggnad från slutet av 1940-talet fram till början av 1960-talet, kom ursprungligen från den engelska grannskapsplaneringen där bostäder, arbetsplatser och service integrerades i mindre enheter. Som en reaktion mot funktionalismens öppna byggnadssätt organiserades nu bebyggelsen i mer slutna kvarter runt en gemensam gård. Radhuset och punkthuset lanserades vid denna tid och gjorde nu på allvar sitt intåg i den svenska stadsbilden.

Hökarängen blev Stockholms första tunnelbanestad, planerad efter principen om grannskapsenheten och stod klart 1954. Bebyggelsen utgörs huvudsakligen av lamellhus i tre till fyra våningar. Därefter följde Högdalen, Rågsved och Fagersjö som präglas av en mer storskalig bebyggelse med punkthus i tio till tolv våningar vid sidan av den lägre lamellhusbebyggelsen. I Farsta utvecklades grannskapsidén ytterligare under 1950-talet till den så kallade ABC-staden: Arbete – Bostad – Centrum. Centrumanläggningen invigdes 1960 och fick en mycket särpräglad gestaltning där flera av byggnaderna gavs ett starkt individuellt arkitektoniskt uttryck. Sydost om Farsta ligger Farsta Strand som huvudsakligen uppfördes under perioden 1959 till 1969. Stadsplanen karakteriseras av det då allt mer rationella och storskaliga byggandet med lameller i tre till fem våningar samt skivhus och punkthus i tio till elva våning-

ar, grupperade i en öppen struktur. Enklaver av småhusbebyggelse är placerade i söder mot Magelungen.

Flera byggnader och miljöer inom programområdet är enligt Stockholms stadsmuseums klassificering särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Konsekvenser: Stadsbyggnadskarakterer

Huvuddelen av den föreslagna bebyggelsen är placerad på jungfrulig mark i anslutning till Magelungsvägen och Fagersjö. Mellan Fagersjö och Farsta idrottsplats, får Magelungsvägen karaktären av stadsgata vilket medför att stadsdelen Fagersjö fysiskt kopplas till Magelungsvägen och vidare österut mot Farsta och Farsta strand.

Småhus föreslås sydost om Rågsved i anslutning till de flerfamiljshus som uppfördes på 1980-talet. Småhusbebyggelsen innebär att en ny årsring med ny karaktär läggs till den befintliga strukturen i södra Rågsved. Småhus föreslås även ersätta bebyggelsen i Snösätra företagsområde.

Den föreslagna bebyggelsen inom programområdet berör huvudsakligen Rågsved och Fagersjö. Den nya bebyggelsen bör ges en karaktär och gestaltning som är tydligt avläsbar i förhållande till de befintliga miljöerna. Härigenom läggs nya årsringar till den ursprungliga bebyggelsestrukturen vilket ger en ökad mångfald och variation i stadsbilden vilket bedöms bidra positivt till stadsdelarnas fortsatta utveckling.

Kulturmiljö

I de norra delarna om Magelungen finns många välbevarade fornlämningar, vilka är inventerade av Stockholms stadsmuseum år 2006. Flera fynd i området visar tydliga spår efter tidigare bosättningar. Till de mer spektakulära fynden hör en armring i brons från bronsåldern samt en sällsynt båtyxa som hör hemma i båtyxkulturen under den mellanbronstiden ca 2800-2300 f.kr. Vidare bland områdets fornlämningar finns flera gravar, s.k. stensättningar och högar, en hållristning och en stenröjd yta. Även en trolig offerplats har även upptäckts.

Nuvarande Farsta Gård, belägen vid sjön Magelungens strand, är uppförd på slutet av 1600-talet och är kulturhistoriskt klassificerad som särskild värdefull bebyggelse. Det äldsta skriftliga belägget för gården är från 1304, men förmodligen har gårdsbebyggelse funnits i närheten sedan förhistoriskt tid. Gården har troligen också haft olika lägen inom området, en karta från 1636 visar ett läge för gården strax nordväst om nuvarande plats. Strax intill nuvarande gård står den enda bevarade runstenen inom programområdet. De bör påpekas att inom planområdet är dock flertalet av fornlämningarna inte undersökta.

Konsekvenser: Kulturmiljö

Flera av de fornlämningsplatser som har påträffats inom programområdet har varit kända sedan tidigare. En fornminnesinventering har legat till grund för placeringen av programförslagets byggnation. I detaljplaneskedet kan det behöva göras en antikvarisk utredning för de föreslagna exploateringsområdena för att beakta kulturhistoriska spår och ge ytterligare underlag för bebyggelsens placering. Tillstånd krävs från Länsstyrelsen för markarbeten inom fornlämningsområden.

Centrumanläggningar och serviceutbud

Inom planområdet finns två centrumområden (Rågsveds Centrum och Fagersjö). Dock finns ytterligare tre centrumanläggningar i olika storlek och med varierande lönsamhet i anslutning till programområdet. Farsta centrum, som är en centrubildning av regional betydelse, är det mest framgångsrika centrumet i området, följt av Högdalens centrum. Dessa två centra är lokaliserade intill kollektivtrafikknutpunkter samtidigt som det finns många arbetsplatser i närheten, vilket betyder att handelsunderlaget är stort i förhållande till nattbefolkningen. Hökarängen och Rågsveds centrum är relativt lika vad gäller storlek och utbud. Anledningen är sannolikt att dagbefolkningen i de båda stadsdelarna är relativt liten i förhållande till nattbefolkningen samt att andra centrum är mer attraktiva. Fagersjö centrum har ersatts med bostäder då verksamheterna inte var bärkraftiga. I dagsläget finns endast ett fåtal service verksamheter i området: matvarubutik, hamburgerbar, pizzeria och en bensinstation. Stadsdelen är i behov av en utökad servicestruktur.

Utbudet av offentlig service är ojämnt fördelat inom programområdet och i de närliggande stadsdelarna. Den stadsdel som har absolut störst och mest heltäckande service är Farsta, följt av Högdalen. Alla stadsdelar har skola och förskola inom stadsdelsgränserna. Banker liksom privat vård och omsorg är också koncentrerat till dessa stadsdelar, även om det finns vissa inslag i t.ex. Rågsved. Fritidsaktiviteter riktade till unga följer ett liknande mönster med tillägget att Hökarängen har en privat verksamhet för unga. Sammanfattningsvis lider Hökarängen och Fagersjö stor brist på både offentlig och privat service. Hökarängen

har dock bättre kopplingar till angränsande stadsdelar och påverkas inte av bristen lika mycket som Fagersjö.

Konsekvenser: Centrumanläggningar och serviceutbud

Det är troligt att flera av centrumen inom och strax utanför programområdet även fortsättningsvis kommer att ha ett övervägande köpkraftsunderlag i nattbefolkningen, snarare än i dagbefolkningen. De centra som kommer ha tillgång till den största dagbefolkningen är även fortsättningsvis de som ligger i anknytning till kollektivtrafikknutpunkter och arbetsplatsområden, dvs. Farsta Centrum och Högdalens Centrum. Programförslagets föreslagna byggnation innebär att det totala befolkningsunderlaget kommer att öka. Detta kan medföra viss positiv effekt för de mindre centrumen och den etablerade privata vården och omsorgen inom programområdet.

I det nya området vid Magelungens strand skapas möjligheten till etablering av mindre butiker och verksamheter i bottenplanet längs Magelungsvägen. Den tillkommande befolkningen i området föranleder ett ökat behov av privat vård och omsorg, främst i form av förskolor (ca 9 avd. å 18 barn) och skolor (2 st. å 300 elever). Tack vare områdets goda kopplingar till omgivande bebyggelse i Fagersjö, Farsta och Farsta strand kan stora delar av efterfrågan på service tillgodoses i närliggande områden.

Den tillkommande befolkningen i södra Rågsved och på före detta Snösätra företagsområde föranleder ett ökat behov av förskolor (ca 2 avd. å 18 barn). I övrigt bedöms inte bostadstillskottet utgöra underlag för ytterligare när-service i södra Rågsved.

Verksamhetsområden och miljöstörande verksamheter

Högdalens företagsområde

Högdalens företagsområde ligger mellan Högdalens centrum, Högdalstopparna och Örbyleden. Företagsområdet är väletablerat med varierande verksamheter, ca 100 företag och 1 200 anställda. Här finns verksamheter inom tillverkning, elförsörjning, partihandel och byggverksamhet, fjärrvärmeverk (Högdalenverket), bilprovning samt återvinningsanläggning. Bebyggelsen är låg och typisk för industri. I den södra delen finns Högdalenverket - stadens enda förbränningsanläggning för avfall och en av Europas modernaste anläggningar för avfallsförbränning. Högdalenverket producerar miljöanpassad fjärrvärme, fjärrkyla och el.

Staden planerar för en utveckling och profilering av Högdalens företagsområde mot miljöteknikkuster. En utvidgning av Fortum Värmes anläggning stämmer väl med den planerade utvecklingen av Högdalens företagsområde.

Snösätra företagsområde

I Rågsveds friområde ligger Snösätra företagsområde. Det är ett upplagsområde med arrenden sedan 1950-talet. Idag finns här ett tjugotal företag med sammanlagt ca 175 anställda. Marken ägs av Stockholms stad. Inför att nuvarande markarrenden skulle upphöra 2009-12-31 tog exploateringsnämnden (2009-02-12) beslut om att arrendetiden skulle förlängas med tre år och gav samtidigt exploateringskontoret i uppdrag att utreda förutsättningarna för att markanvisa för bostadsändamål i området.

Konsekvenser: Verksamhetsområden och miljö-störande verksamheter

Bensinstationer innebär att vissa skyddsavstånd gäller för exploatering. Upplagsområdena längs Magelungsvägen utgör en viktig del i stadens möjlighet att expandera genom att tillhandahålla grus- och stenmaterial. Dock har kommunen mottagit klagomål gällande störningar i form av ljud från dessa verksamheter.

Högdalens företagsområde

Högdalens företagsområde ligger avskilt från bostadsbebyggelsen, vilket medför att bullerproblemen är hanterbara. Avfallsanläggningen medför dock vissa problem med skräp som blåser runt. Detta problem kommer att minska när den nya vallen mellan de båda topparna byggs.

Högdalenverket fungerar väl och har bedrivits i många år utan klagomål från närboende. Risker relaterade till denna typ av verksamhet är till exempel brand, olyckor vid hantering av kemikalier samt vid transporter av farligt gods. Konsekvenserna för boendemiljön är dock relativt begränsade då avståndet till närmaste bostad är drygt 500 meter, vilket uppfyller kravet på skyddsavstånd (mellan bostäder och anläggningar som hanterar hushålls och

matavfall) enligt Boverkets råd ”Bättre plats för arbete”. Buller uppkommer bland annat från transporter till och från företagsområdet. I Högdalens företagsområde finns det dock redan infrastruktur och samordning av inkommande transporter, vilket skapar samordningsvinster.

Programförslaget bidrar till stadens satsning om miljöteknikprofilering av företagsområdet genom att identifiera en yta för utvidgning i anslutning till Magelungsvägen. Ytan, som dock skiljs åt från redan befintligt företagsområde av tunnelbanespår samt en depå, är tänkt att användas som ett skyltläge.

Snösätra företagsområde

Snösätra företagsområde är ett upplagsområde och ligger avskilt från bostadsbebyggelsen. Transporter sker dock till och från området, men med tanke på att området ligger avskilt från bostadsbebyggelse medför det inga bullerproblem för boende. Exploateringsnämndens beslut innebär att verksamheten i området avvecklas senast per 2012-12-31 och evakueras till annan plats om verksamheterna så önskar. Innan en bostadsexploatering kan påbörjas måste marken saneras på grund av föroreningar från avfalls- och industriverksamhet.

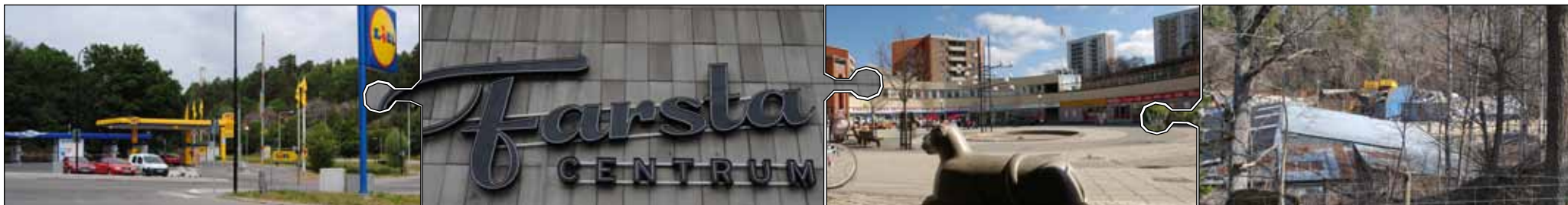
Riskfaktorer

Riskobjekt

Nynäsbanan löper som en barriär genom programområdet. I nuläget trafikeras spåren av persontransporter och således behöver man ta ställning till risken för urspärning samt risker för hälsa (buller, partiklar, elektromagnetisk strålning etc.).

I och med utbyggnaden av Norviks hamn i Nynäshamn kan dock godstrafiken komma att uppgå till 25 000 godsvagnar/år, eller ca 7-8 tåg per dygn och det är sannolikt att sträckan kommer trafikeras med farligt gods. Det är viktigt att denna aspekt beaktas i planeringen då det markant påverkar den framtida riskbilden.

Det finns ett antal verksamheter inom programområdet som har tillstånd att lagra brandfarliga varor. Speciellt viktigt är att ta hänsyn till de kommande anläggningarna för natur- och biogas (LNG/LBG) som planeras i Högdalens industriområde. Det finns även ett antal bensinstationer som måste beaktas vid utbyggnad i dess närhet.

Transport av farligt gods

Farligt gods rekommenderas av Länsstyrelsen att fraktas på ett antal vägar inom programområdet. Det är i dagsläget delvis oklart vilka farligt godsclasser som fraktas på dessa vägar. På Örbyleden och Stallarholmsgatan fraktas bränslen till Högdalens industriområde (LNG/LBG). Inom det på kartan övrigt markerade vägnätet transporteras sannolikt farligt gods som brukas lokalt, dvs. främst brandfarliga varor såsom bensin, diesel och aerosoler.

Framför allt påverkas riskbilden i området av sekundära transportleder för farligt gods som servar den lokala användningen av farliga ämnen. I kartan nedan är Länsstyrelsens information om trafikleder för farligt gods kompletterad med information om lokala destinationer, såsom bensinstationer, och vilka vägar som bör användas för transporter till dessa.

Översvämning och skredrisk

En övergripande översvämningsskartering gjordes 2008 för Tyresåns vattensystem, vilket bl.a. inkluderar sjön Magelungen, av Räddningsverket. Skarteringen innehåller 100-årsflöde, dvs. höga flöden som genomsnittligen sker med 100-årsintervaller, samt beräkningar på högsta flöde. Delar av den låglänta marken i anslutning till Magelungens nordvästra hörn riskerar att översvämmas både vid 100-årsflöde och vid högsta flöde. Båda skarteringarna förutsätter att inga klimatförändringar har skett vilket dock är realistiskt för framtiden. SMHI:s regionala klimatprognoser visar att perioden fram till 2100 kommer att präglas av ökad nederbörd, uppemot 20 procent och att skyfall blir vanligare. Detta påverkar sannolikt risken höga flöden och översvämning i sjöar och vattendrag. Detta tyder på att

framtida 100-årsflöden uppnår nivåer någonstans mellan de båda karterade flödena.

Jordskred kan inträffa i ler- och siltområden i anslutning till vattendrag, sjöar och kustlinjer, ofta i samband med intensiva regn och/eller översvämningar. Delar av planområdet ligger på ler och siltmark i anslutning till sjön Magelungen, vilket kan innebära att geologiska stabilitetsrisker behöver analyseras och värderas. Vid geologisk undersökning för fastigheten Mikrofilmen konstaterades att det förekommer just ler- och siltjordar med en 2 m djup lerskorpa. Inga tecken på sättningar har dock noterats i ovan nämnda utredning.

Markföroreningar

Inom programområdet finns äldre företagsområden och deponier för avfall, vilket i många fall betyder att marken är förorenad och farliga ämnen kan läcka ut i dag- och grundvatten. Både företagsområdet Snösätra och Högdalstopparna, före detta Högdalstippen, utgör områden där marken sannolikt är förorenad. En utredning för Högdalstopparna visar att Magelungen är en recipient för topparnas eventuella lakvatten. Detsamma gäller för lakvatten från Snösätra företagsområde.

Det finns information om ett antal nedlagda miljöfarliga verksamheter inom programområdet, vilket kan indikera markföroreningar i omgivningen.

Risk för vibrationer

Vid nybyggnation på ler- och siltjordar i anslutning till större infrastrukturanläggningar finns det risk för vibrationer i mark som på sikt kan innebära ohälsa för boende. Vibrationer i byggnader bör underskrida komfortriktvärdet 0,4 mm/s. Som konstaterats ovan förekommer en mosaik av lerjordar inom programområdet.

Konsekvenser: Riskfaktorer

Ambitionen i programarbetet har varit att undvika att planera för bebyggelse i riskutsatta lägen, dvs. inom de i karta markerade områdena, i enlighet med av länsstyrelsen fastställda riktlinjer (hänvisning). I fall där andra planeringsaspekter överväger konsekvenserna av en olycka kan det bli aktuellt att planera för bebyggelse men med utökad hänsyn till de risker som identifierats och genomförande av lämpliga riskförebyggande åtgärder.

Nyexploatering i riskutsatta lägen planeras framför allt i anslutning till Magelungsvägen vid Magelungens strand. Vid bebyggelse i anslutning till riskutsatta lägen, i synnerhet i anslutning till Nynäsbanan, ska detaljerade utredningar av olycksrisk göras i samband med detaljplanering. Framför allt är det angeläget att utreda risker förknippade med den utökade godstrafiken på Nynäsbanan i förhållande till den tillkommande bebyggelsen. Tillkommande bebyggelse ska i detaljplan anpassas för att klara dimensionerande olyckor i enlighet med rådande kunskapsläge. Vad gäller urspårning av tåg är det av vikt att de av länsstyrelsen angivna buffertzoner efterlevs, förutom där gynnsamma topografiska förutsättningar tillåter närmare bebyggelse.

Då ny exploatering ska ske på ren mark i enlighet med de storstadsspecifika riktvärdena för markföroreningar, kommer marken i Snösätra företagsområde att saneras vilket innebär en förbättring av markmiljön i området. En markundersökning bör utföras om det finns misstanke om att marken kan ha påverkats av tidigare användning eller är utfylld med fyllnadsmassor av okänt ursprung. Sanering av förorenad mark innebär en stor utgift för staden som markägare. Förorenat lakvatten från Högdalstopparna föreslås omhändertas genom fördröjning och rening av vattnet i samband med utvecklingen av våtmarksparken i nordvästra Magelungen, Magelungsdikets förlängning. På så sätt förebyggs att farliga ämnen inte förs vidare i Tyresåns vattensystem.

Ovan konstateras att det i framtiden förhållandevis ofta kommer ske större flöden än det karterade 100-årsflödet. Det är därför viktigt att man inom programområdet planerar för höga återkommande vattenflöden.

Vid detaljplanering i ler- och siltområden ska man utreda de geologiska förutsättningarna och stabiliteten i marken samt ta hänsyn till risken för översvämningar. Områden som sannolikt kommer drabbas av översvämningar i framtiden, och där man inte på konstgjord väg kan minimera

översvämnings- och skredrisken, bör inte bebyggas. I de områden där skredrisken är förhöjd ska åtgärder utföras för att stabilisera marken. Om man med enkla medel kan förebygga att förorenade områden drabbas av översvämningar bör man även i samband med exploatering utreda sådana möjligheter. På så sätt säkras att den lokala boendemiljön förblir god även vid händelser av översvämningar.

Inom ler- och siltområdena nämnda ovan ska man också utreda den tillkommande bebyggelsens utsatthet för vibrationer. I utredningar i anslutning till Nynäsbanan bör man beakta den tillkommande tågtrafiken som en potentiell källa för ökade vibrationer.

Vatten

Inom programområdet ligger sjön Magelungen som ingår i Tyresåns sjösystem och näst efter Drevviken är den största sjön i Stockholmsområdet. Tillrinningsområdet runt Magelungen är ganska litet och största delen av tillflödet kommer med Norrån som tar emot vatten från Orlången, Trehörningen och Ågestasjön. Sjön är en vattenförekomst enligt EU:s vattendirektiv och bedöms som känslig för mänsklig påverkan.

Stadens hantering av vattenområden styrs av EU:s ramdirektiv för vatten där EU:s miljö kvalitetsnormer för vatten ingår. Sjön uppnår idag måttlig ekologisk status och god kemisk status. Miljö kvalitetsnorm fastställdes 2009 till god ekologisk status som ska uppnås senast 2021. Normen för kemisk ytvattenstatus är satt till god och får således inte försämrats.

Fram till 1970-talet släpptes dåligt renat avloppsvatten ut i Trehörningen, vilket tillfördes Magelungen via Ågestasjön och Norrån och fosforhalterna var mycket höga. Situationen har gradvis förbättrats men sjön har än idag problem med övergödning, vilket på sensommaren kan leda till syrebrist i bottenvattnet. Det höga näringsinnehållet ger även problem med igenväxning, särskilt i sjöns grundare delar. Ökad urbanisering i tillrinningsområdet i kombination med ändrad markanvändning har också gradvis ökat problemen. Flerfamiljshus- och villabebyggelse beräknas bidra med de största mängderna näringsämnen som numera tillförs sjön via dagvatten. I den nordvästra delen av Magelungen finns två diken, Kräppladiket och Magelungsdiket som leder in orenat dagvatten i sjön. Ridverksamhet och strandnära beteshagar på Farstanäset och permanent- och fritidshus, ofta med enskilda avlopp av delvis låg stan-

ard, vid den närliggande Mellansjön i Huddinge, bidrar också till att näringsämnen i sjön ökar.

I dagsläget är stora vägar och med stor sannolikhet även industritomterna i området de som bidrar mest med föroreningar till Magelungen. Högdalstopparna och Snösätra industriområde ligger inom Stockholms del av tillrinningsområdet. Bland annat har tungmetaller och PCB påvisats i avrinningen, läs mer om markföroreningar under rubriken *Risikfaktorer*. Inom Stockholms stads del av tillrinningsområdet är flerfamiljsfastigheter även en källa till belastning av zink och koppar.

Konsekvenser: Vatten

Programförslagets genomförande innebär att mer yta hårdgörs och därmed kommer avrinningsförhållanden och fuktbalans i området sannolikt att förändras. I det fortsatta planarbetet behöver därför exploateringskonsekvenser redovisas avseende dagvatten och eventuell påverkan på vattenkvaliteten i Magelungen. Det ska även framgå hur miljö kvalitetsnormerna för vatten tillgodoses.

Med tanke på recipienten Magelungens känslighet bör tillkommande dagvatten tas om hand på ett genomtänkt och hållbart sätt. Dagvatten ska inte ledas bort från området eftersom sjöns vattenomsättning kan påverkas negativt. Planerad bebyggelse bör därför ha grönområden med antingen infiltrationsmöjlighet för de tillkommande hårdgjorda ytornas dagvatten alternativt fördröjas och hanteras ytligt inom bebyggelsen eller strax intill. Som princip ska dagvatten alltid omhändertas så nära källan som möjligt.

SMHI:s regionala klimatprognoser visar att framtida dagvattensystem måste klara att ta emot ökade regnmängder och ökade flöden. Perioden fram till 2100 kommer att präglas av ökad nederbörd, uppemot 20 procent, och skyfall blir vanligare. Det är därför bra att i större omfattning än tidigare integrera dagvattenlösningar med ytor som planeras för rekreation och grönsstruktur, gärna i anslutning till naturliga fuktstråk och våtmarker. Med god planering kan detta tillföra såväl rekreativa som ekologiska mervärden samtidigt som ökade mängder dagvatten kan tas om hand.

Om gamla industritomter inom området ska få ändrad markanvändning är det av vikt att eventuella markföroreningar uppmärksammas. Där infiltration kan bli aktuell behöver i ett tidigt skede lämplighet, markförhållanden mm utredas. Materialval vid konstruktion och bebyggelse är något som också bör beaktas. Även möjligheten att genomföra dagvattenåtgärder i relation till de större vägarna bör uppmärksammas. Ur denna aspekt är det också bra att inte planera bebyggelse allt för nära de större vägarna. Den föreslagna rustningen av Magelungsdiket och anläggning av våtmarksparken i dess förlängning, bidrar till fördröjning och rening av förorenat vatten från Högdalstopparna.

Utöver dagvattenfrågorna finns i området ett antal stora ledningsstråk till vilka hänsyn bör tas i ett tidigt skede. I god tid bör det utföras kapacitetsberäkningar för spillvattenbortledning och vattenförsörjning.

I anslutning till programområdet, i Huddinge kommun söder om Magelungen, pågår arbete med permanentning av före detta fritidshusområden. Kommunalt vatten och

avlopp dras fram och ersätter tidigare lokala lösningar. Detta bör minska tillförseln av näringsämnen till sjön på sikt, vilket motverkar övergödning.

Luft- och luktföroreningar

Trots de hårt trafikerade lederna är vägrelaterade luftföroreningar som kvävedioxid, bensen samt inandningsbara partiklar relativt låga inom programområdet. Det största problemet med luftföroreningar återfinns runt Högdalstopparna på grund av utsläpp från Högdalsverket (fjärrvärmeanläggning). Högdalsverkets skorsten omgärdas av ett säkerhetsavstånd med en radie om 500 m. Problem med lukt från soporna kan ibland upplevas som irriterande.

Konsekvenser: Luft- och luktföroreningar

Överlag bedöms inte förslaget påverka eller påverkas av luft- och luktföroreningar i någon större utsträckning. Tack vare att ingen bebyggelse är planerad inom de skyddsområden som finns kring luft- och luktförorenade anläggningar i området behövs ingen vidare utredning av dessa frågor.

Den tillkommande bebyggelsen kommer medföra ytterligare biltrafik, vilket i förlängningen betyder en ökning av luftföroreningar. Nybyggnation av bostäder i anslutning till de mer trafikerade vägarna, framför allt Magelungsvägen, kommer att behöva analyseras mer i detalj med avseende på trafikrelaterade luftföroreningar av t.ex. partiklar och kväveoxider. I utsatta lägen är det särskilt viktigt att ventilationen är dimensionerad efter luftkvaliteten. Den nytillkommande bebyggelsen bedöms kunna hantera eventuella luft- och luktföroreningar genom medveten utformning.

Buller

Det finns två dominerande trafikleder som påverkar programområdet: Örbyleden och Magelungsvägen. De båda trafiklederna orsakar höga bullernivåer över 70dB(A). Längs Fagersjövägen, mellan Fagersjöskogen och Högdalstopparna, uppnås bullernivåer mellan 60-65dB(A).

Programområdet korsas också av Nynäsbanan som trafikerar av både pendeltåg och godståg. I och med utbyggnaden av Norviks hamn i Nynäshamn kommer programområdet sannolikt att utsättas för mer buller från tågtrafiken.

Konsekvenser: Buller

Programförslaget medför en viss ökning av trafik i det lokala vägnätet, vilket föranleder ökade bullernivåer. Fördjupade studier av den tillkommande trafikens bullerpåverkan på omgivande bebyggelse bör utföras i kommande planering.

Programförslagets förslag till bebyggelse längs Magelungsvägen är placerat i ett bullerutsatt läge. Bebyggelsen i förslaget måste därför uppföras i enlighet med Stockholmsmodellen, där samtliga lägenheter har tillgång till tyst sida med bullernivåer under 55 Db(A). För att skapa en så god ute- och inomhusmiljö mot Magelungsvägen som möjligt bör bullerdämpande åtgärder utredas i detaljplaneringen.

Den planerade bebyggelsen längs Magelungsvägen innebär att strand- och sjömiljön blir betydligt tystare tack vare husens bullerdämpande funktion. Det är positivt för människor som rör sig i området.

Kraftledningsnät

Programområdet korsas av flera 200 kV kraftledningar med lågfrekvent strålning. Två av dessa, Älvsjö-Gullarängen (ÄL59 S3) och Örby-Högdalen (RL9 S1-2), planeras att kablifieras 2012 respektive 2017 enligt projektet Stockholm Ström.

Konsekvenser: Kraftledningsnät

Den huvudsakliga inriktningen i programmet är att undvika ny bebyggelse i lägen som utsätts för högre magnetisk strålning än 0,2 µT. Delar av den föreslagna bebyggelsen i Snösätra riskerar att utsättas för högre strålningsvärden av ledningarna RL55 S3-4, RL14 S3-4 och KL23 S1 samt ledningen ÄL59 S3. Den senare kommer att kablifieras under 2012 vilket betyder att strålningsvärdena kommer att reduceras. I efterföljande detaljplanearbete bör faktiska strålningsvärden i området fastställas och utifrån dessa värdera behovet av strålningsreducerande åtgärder. Övriga delar av föreslagen bebyggelse påverkas inte av strålning från kraftledningsnätet.

Miljöaspekter inför fortsatt planering

På uppdrag av stadsbyggnadskontoret har miljöförvaltningen tagit fram ett planeringsunderlag där ett antal miljöaspekter specificeras, vilka ska uppmärksammas i det fortsatta planeringsarbetet. En sammanfattning av miljöaspekterna redovisas nedan.

Programmets kapitel *Programområdet idag och konsekvenser av förslaget* redogör för vilka konsekvenser programförslaget skulle innebära vid ett genomförande. I kapitlet redovisas även de miljöfaktorer som ska uppmärksammas i den fortsatta planeringen, baserat på miljöförvaltningens planeringsunderlag, samt påpekande av vilka behov av fördjupade utredningar som föreligger.

Naturmark och rekreation

Miljöförvaltningen konstaterar att stora delar av programområdet utgörs av naturmark som bedöms som värdefull med avseende på naturvärden och rekreation. Det bör därför bedömas om den föreslagna exploateringen påverkar övergripande, viktiga ekologiska eller rekreativa funktioner. Eventuell påverkan på den gröna kilen bör särskilt studeras. Vidare bör möjligheterna att överbrygga Magelungsvägens och järnvägens barriäreffekter studeras.

Luftföroreningar

Luftföreningarna, partiklar (PM10) och kvävedioxider, inom programområdet har måttliga halter vilket innebär att miljökvalitetsnormerna klaras. Vid placering av bostäder, skolor eller förskolor intill större vägar bör dock luftföreningssituationen utredas.

Markföroreningar

Inom programområdet finns ett antal platser där markföroreningar konstaterats eller kan befaras på grund av tidigare markanvändning, framförallt inom Snösätra företagsområde. Där markföroreningar befaras ska marken undersökas och vid behov saneras.

Trafikbuller

Längs främst Magelungsvägen och järnvägen överskrider 55 dB(A) ekvivalent ljudnivå. Vid planering av bostäder, skolor förskolor och vårdlokaler bör bullerstudier göras.

Kraftledningar

Ett antal kraftledningar löper genom programområdet. Miljöförvaltningen rekommenderar att nya byggnader där människor ska vistas mer än tillfälligt bör placeras på ett avstånd från kraftledningar så att inte 0,2 µT överskrider.

Miljöstörande verksamheter

I anslutning till programområdet ligger Högdalens industriområde med ett stort antal företag inom tillverkning, elförsörjning och partihandel. Enligt miljöförvaltningen är riktvärdet för skyddsavstånd från dessa verksamheter 200 meter. I industriområdets södra del ligger avfallsförbränningsanläggningen Högdalenverket och en återvinningsanläggning. Från dessa anläggningar bör ett skyddsavstånd om 500 meter tillämpas.

Vad beträffar bensinstationer hänvisas till länsstyrelsens riktlinjer för ny bebyggelse.

Magelungen

Miljöförvaltningen påpekar att Magelungen är övergödd samt är klassad enligt EU:s vattendirektiv. Detta innebär att miljö kvalitetsnormen ”god ekologisk status” och ”god kemisk status” ska uppnås till år 2021. Dagvattenhanteringen inom programområdet får därför inte medföra att vattenkvaliteten i Magelungen försämras ytterligare.

Risk för vibrationer

Lerjordar förekommer i stort sett över hela programområdet vilket kan ge upphov till vibrationer i bostäder. I det fortsatta planarbetet ska det säkerställas att vibrationer inte uppkommer. Vibrationer i bostäder bör underskrida 0,4 mm/s (Svensk standard SS 460 48 61).

Stadsbyggnadskontorets bedömning

Stadsbyggnadskontoret bedömer med utgångspunkt från miljöförvaltningens planeringsunderlag att det inte kan uteslutas att programförslaget i vissa delar kan komma att innebära betydande miljöpåverkan. Framförallt har området söder om Magelungsvägen stora natur- och rekreationsvärden, vilka påverkas av programförslaget. Dessa värden ska därför beaktas i den fortsatta planeringen. Vidare är det av stor vikt att dagvattenhanteringen uppmärksammas så att inte vattenkvaliteten i Magelungen försämras, utan snarare förbättras, i enlighet med EU:s vattendirektiv. Inför varje enskild detaljplan inom programområdet ska därför en behovsbedömning göras för att avgöra om respektive plan kan medföra en betydande miljöpåverkan eller inte. I de fall en betydande miljöpåverkan kan konstateras görs en miljökonsekvensbeskrivning. I de fall en betydande miljöpåverkan inte kan konstateras görs en miljöbedömning.

Om strandskydd

I enlighet med programmets mål och vision om att koppla samman staden avser staden upphäva strandskyddet längs Magelungens strand. I detaljplaneskedet preciseras vilken yta som ska ha upphävt strandskydd. Dock bör skyddet ligga kvar på den del av strandområdet som förblir obebyggt. Motivet är att skapa en mer tillgänglig strand- och parkmiljö, anlägga en fri rekreationspassage längs vatten och ge den befintliga bebyggelsen i Fagersjö ett mer urbant sammanhang genom en sammanhängande stadsmiljö mot Farsta IP. Med hänvisning till Stockholms stads behov av tätortsutveckling ses den beskrivna utvecklingen som lämplig. Utbyggnad av platsen i fråga är i enlighet med stadens översiktsplan och bedöms bidra med många positiva fördelar (särskilt socialt relaterade fördelar) som uppväger intrånget i strandskyddet samt förändringen av natur- och kulturvärden. Argumentationen vilar på långsiktiga fördelar för staden och för berörda områden.

Följande referenshandlingar är framtagna inom ramen för programarbetet. De kan laddas ner på webbplatsen www.stockholm.se/sambandet

- Förstudie om kopplingen mellan Älvsjö-Farsta
- Konceptstudie för sammankoppling– underlag till programarbete för sambandet Högdalen-Farsta
- Strukturförslag för sambandet Högdalen-Farsta – underlag till programarbete för sambandet Högdalen-Farsta
- Sammanställning av fokusgruppssamtal med ungdomar på fritidsgårdar
- Sammanställning av dialogmöte med intresseföreningar
- Miljöförvaltningens planeringsunderlag i miljöfrågor
- SL:s samhällsekonomiska bedömning av en pendeltågs station i Fagersjö

Följande referenshandlingar finns tillgängliga via särskilda webbplatser:

- Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm www.stockholm.se/oversiktsplan
- Söderort2030 – Framtidsvisionen blir verklighet www.stockholm.se/soderort

Ytterligare referenshandlingar har använts internt inom staden som kunskapsunderlag i programarbetet. Dessa är av äldre årgång och har tagits fram i andra sammanhang men har relevans för programområdet.

Projektgrupp

Maria Gräns, projektledare, stadsbyggnadskontoret
Ludvig Elgström, stadsbyggnadskontoret
Fredrik Jensen, stadsbyggnadskontoret
Lisa Klingwall, stadsbyggnadskontoret
Nils Tunving, exploateringskontoret
Katarina Johansson, exploateringskontoret
Sofia Brydolf, exploateringskontoret
Britta Eliasson, exploateringskontoret
Lotten Backström, trafikkontoret

Ledningsgrupp

Christina Leifman, ordförande, stadsbyggnadskontoret
Larisa Freivalds, exploateringskontoret
Anton Västberg, trafikkontoret
Cecilia Rivard, Farsta stadsdelsförvaltning
Marie Broberg, Enskede-Årsta-Vantör stadsdelsförvaltning

Konsulthjälp

Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB
Nyréns Arkitektkontor

Referenspersoner

Stadsbyggnadsfrågor

Christina Leifman, stadsbyggnadskontoret
Victor Hoas Ströman, stadsbyggnadskontoret
Anna Gäderlund, stadsbyggnadskontoret
Eva Strömbäck, stadsbyggnadskontoret
Niklas Svensson, stadsbyggnadskontoret

Infrastrukturfrågor

Eric Tedesjö, stadsbyggnadskontoret
Helena Sandberg, SL
Ingemar Wellén, SL
Beatrice Gustafsson, SL

Miljöfrågor

Anette Jansson, Miljöförvaltningen

Grönstrukturfrågor

Bette Malmros, Regionplanekontoret
Ulrika Egerö, stadsbyggnadskontoret
Anette Jansson, miljöförvaltningen

Kulturmiljöfrågor

Elisabet Wannberg, stadsmuseet
Klara Johansson, stadsmuseet

Mellankommunala frågor

Joel Edding, Huddinge kommun

Vattenfrågor

Virginia Kustvall Larsson, stadsbyggnadskontoret
Jens Fagerberg, Stockholm Vatten AB
Pia Dromberg, Stockholm Vatten AB
Magnus Sannebro, miljöförvaltningen
Stina Thörnelöf, miljöförvaltningen
Anette Jansson, miljöförvaltningen
Katarina Johansson, exploateringskontoret
Irene Lundberg, Tyresåns vattenvårdsförbund

Idrott och rekreation

Jan Sägström, Idrottsförvaltningen

Medborgardialog

Åsa Lindgren, trafikkontoret
Göran Cars, KTH
Niklas Svensson, stadsbyggnadskontoret
Lotta Vidén, stadsledningskontoret

Fotografier och illustrationer

Sara Brolund de Carvalho, stadsbyggnadskontoret
Lennart Johansson, stadsbyggnadskontoret
Stockholm stads bildbank
Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB
Nyréns Arkitektkontor

STADSBYGGNADSKONTORET

www.stockholm.se/sambandet

Dnr. 2010-06011-30